

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 173
Yıl 44/1
Ocak 2015

Üç ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli

Kubbealti İktisâdî İşletmesi adına sâhibi

İdris Alhanlıoğlu

Yazı işleri müdürü

Mehmet Nuri Yardım

Yayın danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Dr. İ. Aydın Yüksel

İpek Dağlıoğlu

Dergi tasarımı

Kubbealti

Kapak Tasarımı

Muhammed Nur Anbarlı

info@kubbealti.org.tr

www.kubbealti.org.tr

Kubbealti İktisâdî İşletmesi

Peykhane Sokağı No.3

34126 Çemberlitaş-İstanbul

Tel: 212 516 23 56-518 92 09

Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli

Yurtiçi: 30.- TL.

Kurumlar: 30.- TL.

Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:

Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi

00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi

TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Özal Matbaası

Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul

Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

- 5 Değerli Kubbealtı Dostları, *Kubbealtı*
- 7 Sâmiha Ayverdi'den
Belkıs Dengiz'e Mektup, *Sâmiha Ayverdi*
- 9 Geçmiş Zaman Yâdigârlarından
Mesnevîhâneler, *Aysel Yüksel*
- 13 Kubbealtı Dil Akademisi Neler Yaptı?, *Semahat Yüksel*
- 31 Beş Beyt-i Tahassür, *Bâkî Bilgin*
- 32 Yahyâ Kemal ve Rumeli Coğrafyası,
Prof. Dr. Abdullah Uçman
- 42 Babam Prof. Dr. Ahmet Câferoğlu'nun
Anısı'na, *Nazan Ölçer*
- 54 Bir "Mukaddime"nin Bize Söyledikleri,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
- 61 Nihad Sâmi ve Dil Dâvâsı, *Yrd.Doç. Dr. Mehmet Samsakçı*
- 68 Nihad S.B.'nin Klasik Türk Edebiyatı Hakkında Bazı
Dikkatleri, *Cemal Aksu*
- 79 Gölgede Kalmış Bir Hayat;
Emine Semiye, *Kadriye Kaymaz*
- 89 Kitap Tanıtımları, *Kubbealtı*
- 92 Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım, *Kemal Y. Aren*

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni başlayan 2015 yılının ülkemize ve dünyâya hayırlı, uğurlu olmasını diliyoruz.

Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın bu sayısı yeni bir kapak ve mizanpajla önünüze geliyor. İnşallah beğenirsiniz.

Mecmuamız her zaman olduğu gibi mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi'nin bir yazısı ile başlıyor: "Sâmiha Ayverdi'den Belkıs Dengiz'e Mektup". Ayrıca ilim, kültür ve sanat dünyâsının mümtaz isimlerinin kıymetli makâleleri yer alıyor. Bu arada genç akademisyenlerimizin yazılarına bundan sonraki sayılarımızda daha sık yer vereceğiz.

Ekim, kasım, aralık aylarında, vakfımız ve çeşitli üniversitelerin işbirliğiyle üç önemli sempozyum gerçekleştirildi. Vefâtının 30. yılında Ekrem Hakkı Ayverdi'ye adanan "Uluslararası Katılımlı Osmanlı Mîmârlık Kültürü Sempozyumu" İstanbul Teknik Üniversitesi ile, vefâtının 40. yılında "Nihad Sâmi Banarlı Sempozyumu" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ile, vefâtının 50. yılında "Safiye Erol Sempozyumu" ise İstanbul Şehir Üniversitesi ile yapıldı. Her üç sempozyumda değerli akademisyenler, kıymetli tebliğler sundu.

Vakfımız bünyesinde iki yeni eser neşredildi. İlki Prof. Dr. Mustafa Fayda'nın *Hulefâ-yı Râşîdin Devri* (Dört Halife Dönemi), diğeri ise Kemal Y. Aren'in *Cennettekiler* isimli eseri. Yakında Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın *Rizâ Tefvik'ten Kızı Mûnise Hanım'a Mektuplar*, Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in *Romancı Olarak Sâmiha Ayverdi* isimli kitaplar sizlere takdim edilecek.

"Osmanlı Türkçesi", "Tezhip", "Türk mûsıkîsi", "Hat Sanatı" ile "Türkçeyi Doğru ve Güzel Konuşma" (Diksiyon) kurslarımız devam ediyor. Bununla birlikte yüksek lisans ya da doktorasını yeni bitirmiş gençlere bunca zaman üzerinde çalıştıkları tezlerini ilgilenenlere sunmaları için güzel bir fırsat olan "Kubbealtı Tez Sunumu" faaliyeti devam ediyor. Bu aydan itibaren "Osmanlı Arşiv Belgeleri Okuma ve

Değerlendirme Seminerleri”miz başlıyor. Ayrıca hafta içi vakıf salonumuz, birlikte kitap okuyup değerlendirmeler yapan İstanbul Üniversitesi öğrencilerine ev sâhipliği yapıyor. Kubbealtı Sohbetleri devam ediyor. Ocak ayında Ahmet Ersoy, Dursun Gürlek ve Belkıs Gürsoy’un sohbetleri ile Mehmet Güntekin’in mûsikî programı var. Şubat ve mart aylarında ise şu şahsiyetler de konuğumuz olacak: Mehmet Âkif Aydın, Mahmut Erol Kılıç, Baha Tanman, Mustafa Budak-Muzaffer Albayrak.

Büyük emeklerin netîcesi olarak hazırlanan Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı) artık internette de Türkçe âşıklarının istifâdesine sunuluyor. Bilgisayarları başında çalışanlar bir tuşa basarak aradıkları kelimenin mânâsını görebileceklerdir. Sitemizin adresi şöyle: www.kubbealtilugati.com

Bu arada mecmuamıza olan aboneliğinizi yenilemenizi hatırlatıyoruz.

Yeni sayıda buluşmak üzere.

Kubbealtı ■

Sâmiha Ayverdi'den Belkıs Dengiz'e Mektup

Sâmiha Ayverdi

4 Kasım 1950

Benim güzel kızım Belkıs, İstanbulla Van arasında bir örümcek ağı gibi birbirine bağlayan mektupların ne temiz bir muhabbetle yüklü. Bence en saf ve en hakikî sevgiler, içine menfaat karışmayan muhabbetlerdir. İzah edeyim: Beşeriyet planında yâni insanların ölçülerine göre, her sevgi, menfaat esâsına dayanır. Bu menfaat haleldar oldu mu, o sevgi de yok olup gider.

Seni sevdiğini iddia eden kimselerin, dikkat edersen, maddî veya mânevî bir talepleri olduğunu görürsün. Ya mâlûmatlısındır, ya zengin, ya hoş sohbet, ya genç ve güzel, ya mevki sâhibi... Yâhut da içtimâî, iktisâdî üstünlüğünden korkup çekindikleri için sever görünmeye mecburdurlar. Hülâsa, dünya adamı muhabbetini mutlaka bir karşılık mukâbilinde satar. Ancak Allah nâmına teessüs etmiş sevgilerdir ki sebepsiz, garazsız akıp çağlar.

Derviş demek, Allah'ı ve insanları kayıtsız ve şartsız seven kimse demektir. Faraza bir arkadaşın menfaatine veya izzet-i nefesine şöyle bir dokundun mu, koskoca dostluk balonu iğne değmiş gibi bir anda sönuverir. Halbuki bir derviş, yâni insanlığın mânâsını anlamaya karar vermiş kimse, sen bir suç işlediğin zaman değil muâheze etmek, kendisi yapmış gibi mahcup olur. Zîra seni kendinden ayırt etmez. Sâdî-i Şîrâzî'nin dediği gibi, insanlar yekdiğerinin âzâlarıdır.

Kendin için şu ve şu hatâlarım var diyorsun ne yapalım? Kötü olan, kabahat yapmak değil, ondan vaz geçmemeye çalışmaktır. Mâdemki biliyor ve kurtulmaya gayret ediyorsun, şu halde, bir kötü

îtiyâdı terketmek, onu hiç tatmamış olmaktan daha iyidir. Hazret-i Mevlânâ'ya "Fîlân kimse hiç günah işlemez demişler. Keşke işleseydi de vazgeçseydi" buyurmuş.

Belkısıcığım, gördüğün rüyâ bir vehim değil, bir hakîkattir. İnşâallah beş altı aya kadar, dünya çapında olan o değerli kitap çıkacaktır. Belki hakîkaten şu genç yaşın için ağır sayılırsa da çalış, umûmî mâlûmâtını ve mânevî hayâtını zenginleştir, o zaman hem daha iyi anlarsın hem de ilelebet bu kitap yoldaşın ve haldaşın olur.¹

Şimdilik bu kadar. Büyüklere selâm ve hürmetler. Senin de hasretle gözlerinden öperim.

Belkısıcığım, senden her zaman istediğim şudur: Benden hiç çekinme, ben senin sâde anan değilim. Arkadaşın, dostun, haldaşın ve sırdaşınım. Senin derdin benim de derdimdir. Senin sürûrun benim de sürûrumdur.

Not: Belkısıcığım senden bir ricam var. Bundan sonraki mektuplarının yazısını biraz daha okunaklı ve seçkin yaz. Eski harflerle ünsiyeti ziyâde olanlara yeni harfler yorucu oluyor da onun için yavrum. 📖

¹ Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, İstanbul 1951.

Geçmiş Zaman Yâdigârlarından Mesnevîhâneler

Aysel Yüksel

Bu sene Hz. Mevlânâ'nın irtihâlinin 741. yılını idrak ediyoruz. Bu vesîle ile bir bakıma *Mesnevî* okulları diyebileceğimiz ve artık târihe mâl olmuş bulunan mesnevîhâneleri (dârülmesnevîleri) hatıramak istedik.

Târihî belgelerin bize dediğine göre: Hz. Mevlânâ'nın irtihâlin-den sonra ilk defa Hüsâmeddin Çelebi halka açık kürsülerde *Mesnevî* takrir etmeye başlar. Bu yüzden mevlevî geleneğinde Hüsâmeddin Çelebi ilk mesnevîhan olarak kabul edilir. Ondan sonra da bu gele-neği Sultan Veled devam ettirir.

Daha sonra mesnevîhanlık, Mevlevî âdap ve erkânı içinde kendine has bir husûsiyet kazanır. Ancak icâzet alanlar mesnevîhanlık yapmak hakkına sâhip olur, başlarına özel bir destar sarmalarına da izin verilir.

Prof. Bilâl Kemikli'nin araştırmalarına göre başlangıçta mesnevîhanlar sâdece mevlevîhânelerde *Mesnevî* takrir ederken zamanla görülen ihtiyâcı karşılamak üzere mevlevîhânelerin dışında yalnızca *Mesnevî* takrirlerinin yapıldığı mesnevîhâne adındaki binâlar da kurulmuştur. Bundan başka, başta Nakşî dergâhları olmak üzere diğer tarîkatlerin tekkelerinde, selâtin câmilerinde, bâzı med-reselerde, pâdişah saraylarında, konaklarda, köşk ve evlerde bu işe mahsus bölümler veya odalar tahsis edilmiştir.

Bilâl Kemikli araştırmasının daha sonraki sayfalarında şu bilgileri verir: "*Mesnevî*'nin okunduğu, Mevlânâ'nın yolunun öğretildiği,

mevlevîhâneler ve mesnevîhâneler (dârülmesnevîler) bu mekânlar içerisinde önemli bir yere sâhiptir.”

“Mesnevî takrîri sâdece bir bilgi ve görgü aktarma değildir, aynı zamanda bir dil öğretimidir de. Nitekim Anadolu’da çokça okunan Hâfız’ın *Dîvân’ı* ve Sâdî’nin *Bostan* ve *Gülîstan’ı* gibi *Mesnevî*’nin de Farsça oluşu, Mevlevîlik ile birlikte bütün tarîkat muhitlerinde bu dile karşı bir ilgi ve yakınlık uyandırmıştır. *Mesnevî*’yi okumak, okutmak, şerhetmek için dârülmesnevî (mesnevîhâne) adıyla müesseseler kurulmuştur. Bir nevi Mesnevî enstitüsü olan bu merkezler yoluyla Farsça ile birlikte bir tasavvûfî-edebî zevk de cemiyete kazandırılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Osmanlı Arşivleri’nde yaptığımız araştırmalarda, dârülmesnevî adıyla anılan bir kurumun oluşmasına dönük düzenlenmiş herhangi bir vakıfnâmeye rastlamadık. Ancak bu, tasniflerin kâmilen tamamlanmasıyla daha belirgin bir mâhiyet kazanacaktır.”²

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Nakşîbendî tarîkatine mensup mesnevîhanların sayısı gittikçe artmış, “Mesnevî okutmak için kurulan dârülmesnevîlerin ilk defa XIX. yüzyılda kurulduğu” tesbit edilmiştir.¹ Ayrıca Uz. Dr. Zerrin Dede’nin incelemelerine göre de *Mesnevî* “Osmanlı döneminde Dâmat İbrâhim Paşa zamânında medreselere ders olarak girmiştir. Son mesnevîhan Tâhirü’l-mevlevî 1951 yılında vefâtına kadar önce Süleymâniye Câmii’nde sonra Lâleli Câmii’nde ikinci namazını müteâkip *Mesnevî* dersleri vermiştir”³

Zamânın şartlarının ve imkânlarının değişmesi ve gelişmesiyle şimdi de *Mesnevî* takrirlerine evlerde, çeşitli televizyon kanallarında ve bâzı kültür merkezlerinde devam edilmektedir.

Mesnevîhâneler, sâdece Mevlevîlere değil diğer bütün tarîkat mensuplarına veya hiçbir tarîkate girmeyen Mevlâna ve *Mesnevî*

² Bilâl Kemikli, “Mesnevî ve Türk İrfânı: Mevlevîhanlık Geleneği”, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, 2007, s. 1-10.

³ Zerrin Dede, “Târihten Günümüze Mesnevî Okulu”, *Uluslar arası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu*, 26-28 Ekim 2007, Şanlıurfa.

âşığı herkese kucak açmıştır.

Bilâl Kemikli, aynı makâlede, Ahmed Cevdet Paşa'nın anlattığına göre, kendi döneminde İstanbul'da iki meşhur mesnevîhâne olduğunu, bunlardan birinin Hoca Hüsâmeddin Efendi'nin Küçük-mustafapaşa semtinde bulunduğunu ve *Mesnevî*'ye vukûfiyeti dolayısıyla "Çelebi Hüsâmeddîn-i Sâni" olarak da tanınan Hüsâmeddin Efendi'nin daha sonra tekkesini Eyüp'e nakledip orada sâliklerine Nakşibendiye yolunun esaslarını anlatırken, bir yandan da *Mesnevî* derslerine devam ettiğini söyler. Diğer mesnevîhânenin ise Ahmed Cevdet Paşa'nın devam ettiği Fâtih, Çarşamba'da Mehmed Murad Efendi'nin tesis ettiği Mesnevîhâne Tekkesi olduğunu bildirir.

Çocukluk yıllarının Mesnevîhâne Tekkesi'ni Prof. Orhan Okay da şöyle dile getirir: "...Mevlevî dergâhlarında başlayan mesnevîhanlık giderek câmilerde, konaklarda hattâ sırf bu iş için özel olarak inşa edilmiş mesnevîhâne yâhut dârülmesnevî denilen nisbeten küçük mekânlarda icrâ edilmiştir. Bunlardan gâliba Murad Molla tarafından yapılan, kapısında da;

Kâbetü'l-uşşâk bâşed in makâm
*Her ki nâkıs âmed incâ şüd tamâm*⁴

eytinin tâlik hatla yazıldığı kitâbesi bulunan bir dârülmesnevîyi çocukluk ve gençlik yıllarımda oturduğumuz semte yakın olan Çarşamba'da Fethiye Câmii'nin arka tarafında gördüğümü hatırlıyorum. O sırada metruk idi veya bir âile ikâmet etmekte idi. Son yıllarda küçük bir mescide çevrildiğini, tabii kitâbesinin de kaybolduğunu gördüm."⁵

Prof. Dr. Baha Tanman ise meseleye daha çok mîmârî husûsiyetleri bakımından yaklaşır: *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Mesnevîhâne Tekkesi" maddesine "İstanbul Çarşamba'da Mesnevî öğrenimi için kurulmuş tekke, kaynaklarda Dârülmesnevî Tekkesi olarak da geçer." diye başlar. Tekkenin yerini târif ederken de, "..batıda Tevkî

⁴ Bu makam âşıklar Kâbe'sidir / Buraya eksik gelen tamamlanır.

⁵ Orhan Okay, *X. Millî Mevlânâ Kongresi*, 2-3 Mayıs 2002, Konya.

Câfer Mektebi sokağı, güneyde Mesnevîhâne caddesi, doğuda Sancaktar Yokuşu, kuzeyde Fener Rum Erkek Lisesi arsasının kuşattığı mekânda” Nakşibendî Şeyhi Mehmed Murad Efendi tarafından yaptırılan tekkenin 9 Muharrem 1261 (18 Ocak 1845) Cuma günü Sultan Abdülmecid’in de katıldığı bir törenle açıldığını yazar. Murad Molla Tekkesi’nde Şeyh Mehmed Murad Efendi’den *Mesnevî* dersleri alan Ahmed Cevdet Paşa’ya mesnevîhânenin açılış merâsiminde mesnevîhanlık icâzeti verildiğini söyler ve bu mesnevîhânenin İstanbul’da açılan son dârülmesnevî olduğunu kaydederek mîmârî husûsiyetleri hakkında bilgi verir.⁶

1968’de tâmir edilen mescid-dershâne hâlen câmi olarak kullanılmaktadır.

Bâzı târihî eserlerimiz maalesef bu kadar şanslı değiller ki Sâmiha Ayverdi “Havaya Uçurulan Köprü” adlı yazısında bir vakitler, içinde bilgi ağı örülen bir medresenin, bir mesnevîhânenin saraç, kavaf, demirci, dokumacı atölyesi hâline getirilmesinden duyduğu üzüntüyü belirtirken: “Şâyet vakıflar ve tesisler, devlet iktisâdiyâtına bağlı sebep ve endîşeler yönünden de mütâlaa edilecek olsa, gene onların tahrîbi değil tâmiri bir memleket dâvâsı olarak karşımıza çıkar.”⁷ diyerek çözüm yolunu da işâret eder. ■

⁶ Baha Tanman, “Mevlevîhâne Tekkesi” *Türkiye Diyânet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 334-337.

⁷ Sâmiha Ayverdi, *Ne İdik Ne Olduk*, “Havaya Uçurulan Köprü”, İst. 1985, s. 56.

Kubbealtı Dil Akademisi

Neler Yaptı?

*Semahat Yüksel**

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nın rahmet ve şükranla andığımız kurucu vâkıflarından İlhan Ayverdi'nin başkanlığında hazırlanan ve 2005'de üç cilt hâlinde yayımlanan *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, kurum adı ile *Kubbealtı Lugatı*, 2015'de on yaşına girmiş bulunuyor.

Bu vesîle ile Kubbealtı, *Geçmişi ve Geleceği ile Türkçede ve Dünyâda Sözlük Bilimi, Sözlük Yazımı, Sözlük Araştırması, Sözlük Kullanımı* başlığını tekrar gündeme taşımanın faydalı olacağı düşüncesinden hareketle, Türkçe ve dil üzerine makâleler kitaplar yazan, bildiriler sunan birçok araştırmacıya, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nın Ocak-Nisan-Temmuz-Ekim sayılarında sayfalarını açtığını duyurmuştur. Bu yazı, Kubbealtı Dil Akademisi'nin 1972'deki kuruluşundan bu yana neler yaptığını derli toplu görerek hatırlamanın faydalı olacağı düşüncesi ile kaleme alınmıştır. İleride, 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'de entelektüel hayâtı araştırma çalışmalarında şüphesiz önemli yer tutacak olan Kubbealtı'nın ve onun çatısı altında bu kurumun herhangi bir faâliyetine katılarak emek veren kıymetli isimlerin ve gönül dostlarının hepsini şükran ve rahmetle anmayı borç biliyor ve 21. yüzyılda da aynı gâye ve kararlılık ile yoluna devam etmesini temennî ediyoruz.

Bundan kırk iki sene önce, 1972 Ocak ayından bu yana, sene-
de 4 sayı olarak yayın hayâtına giren *Kubbealtı Akademi Mecmu-*

* M.Ü.Atatürk Eğitim Fakültesi, E. Öğretim Üyesi.

ası'nın ilk sayısında, Nihad Sâmi Banarlı'nın "Başlarken" başlıklı yazısında;

"2 Mart 1970 de İstanbul'da Kubbealtı adıyla, akademik bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin gâyesi, dilde, ilimde, fikirde ve güzel sanatlarda tamâmıyla akademik ve millî bir hizmet görmektir."⁸

cümleleri yer alır. Banarlı bu Cemiyetin, kuruluşundan îtibâren yürüttüğü dil, edebiyat, târih, sanat târihi seminerleri, tezhip ve mûsikî kursları hakkında bilgiler verdikten sonra,

"Bütün bu çalışmaların vaad ettiği güzel netîceler, Kubbealtı Cemiyeti'ne yeni bir hamle gücü vermiş ve cemiyet, (bir taraftan bütün bu faâliyetlerine devam ederken, diğer taraftan) millî kültürümüzün bugün şiddetle muhtaç olduğu bir Dil ve Edebiyat Akademisi kurmak teşebbüsünde bulunmuştur."⁹

diyerek o günün Türkiye'sinin fikir ve kültür hayâtındaki önemli bir arayışın altını çizer. Aradan otuz altı yıl geçtikten sonra, 2006 yılına geldiğimizde bu teşebbüsün asıl hikâyesini Zeynep Uluant'ın "Lugat fikri nasıl doğdu?" sorusuna verdiği cevapla İlhan Ayverdi'nin ağzından öğreniyoruz:

"Bir gün Ekrem Bey'in kahvesini pişirirken içime ânîden bir ateş düştü. Zâten Türkçe'nin hâli içimizde yara gibi... İçimden bir dil akademisi kurmalıyız diye geçirdim. ..."¹⁰

Kubbealtı çatısı altında bir Akademi kurma fikrinin müzâkereleri ve ön görüşmeleri aslında 1970'lere kadar götürülebilir. Banarlı'ya göre, Akademinin temeli 2 Mart 1970 de yapılan ve Akademik toplantıların ehemmiyetini belirten konuşmalarla atılmıştır¹¹. Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti'nin Kara Mustafa Paşa Medresesi salonla-

⁸ *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1972, Y. 1, S. 1, s. 5.

⁹ *agy.*, s. 6.

¹⁰ Zeynep Uluant, "İlhan Ayverdi ile Hasbihâl", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 2006, Y. 35, S. 1, s. 11. v.d.; Ayrıca bkz.: Aysel Yüksel -Zeynep Uluant, *İlhan Ayverdi: Bir Hayat Bir Lugat*. İstanbul 2006, Kubbealtı Yayınları, s. 31.

¹¹ N. S. Banarlı, "Başlarken", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1972, s. 6; Sâmîha Ayverdi, *Üç Günlük Dünya İçin*: "Kubbealtı. Kubbealtını kurduran sebepler, yaptıkları yapmak istedikleri, gâyesi." İstanbul 2014, Kubbealtı Neşriyatı, s. 110-115.

rında salı ve cuma günleri Kubbealtı tarafından yürütülen konferanslara katılan İstanbul Üniversitesi'nin kıymetli hocaları, devrin önde gelen fikir, kültür ve sanat isimleri, yarıyıl tâtillerinden istifâde ile İstanbul'a gelen akademisyenler ile yüz yüze yapılan görüşmeler, bir taraftan Türkçenin hüznü verici gidişâtı konusunda görüş birliğini ortaya koyarken bir taraftan da buna karşı müştereken güçlü ve kalıcı bir hamle ile cevap verme zarûretine işâret ediyordu.

İşte 1970'lerin kutuplara ayrılmış fikir hayâtı ve siyâsetteki istikrarsızlığın getirdiği buhranlı günlerinde toplumun her kesimine ümit veren Kubbealtı Dil ve Edebiyat Akademisi faaliyetleri, 1972 yılında Banarlı'nın kelimeleri ile şöyle anlatılır:

“Akademi'nin dil çalışmaları, göz ve gönül dolduracak bir ciddiyetle ilerler; ihtimamla hazırlanan fiş dolapları, yüzlerce kaynaktan seçilmeğe başlanan büyük Türk Lugatı'nın maddeleri ve misâlleriyle dolarken;

Akademi'nin edebiyat bölümü de büyük milletimize bir an evvel seslenmek gâyesiyle, bu elinizdeki *Akademi Mecmûası*'nı hazırlamış ve bu mecmûaya, önsözümüzü tâkip eden sahîfelerdeki târihî BEYANNÂME ile girmeğe karar vermiştir.”¹²

1972 senesinde kuruluşu îlân edilen ve çalışmaları hakkında bilgi verilen Kubbealtı Akademisi 2015 yılı başına kadar geçen kırk iki sene zarfında acaba *dil faaliyetleri* başlığı altında toplanabilecek hangi çalışmalara imzâ atmıştır, sorusuna bu yazıda cevap aramaya çalışacağız.

Makâle sınırını aşmamak için de, Kubbealtı'nın *edebiyat faaliyetleri*'ne giren sözlü yazılı her türlü çalışması ve güzel sanatlarla ilgili kursları ile yayınlar göz önüne alınmayacaktır. Ancak, asıl konumuza geçmeden önce, adı geçen kurumun, cemiyet ve vakıf olarak kuruluşu hakkında kısa bir açıklamanın faydalı olacağını düşünüyö-

¹² N. S. Banarlı, “Başlarken”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, Ocak 1972, Y. 1, S. 1, s. 7-8. Banarlı, aslî âzâlar olarak Sâmîha Ayverdi, Tahsin Banguoğlu, M. Kaya Bilge-gil, Fâruk Nafiz Çamlıbel, Abdülkâdir İnan, Orhan Seyfi Orhon, Fevziye Abdullah Tansel, Fâruk Kadri Timurtaş ve Kubbealtı Cemiyeti adına, İdâre Heyeti Başkanı İlhan Ayverdi'nin adlarını sıralar.

ruz. Zîra, Geoffrey Lewis tarafından *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success* başlığı ile 1999'da yayımlanan, 2004 yılında, *Trajik Başarı. Türk Dil Reformu* adı ile dilimize tercüme edilen önemli çalışmada şu satırlar yer almaktadır:

“7 Mart 1970’de Nihad Sâmi Banarlı’nın başını çektiği bir grup muhâfazakâr Kubbealtı Cemiyeti’ni kurdu. Kubbealtı Osmanlı zamânında vezîr-i âzâmın başkanlık ettiği Dîvân-ı Hümâyûn’un Topkapı Sarayı’nda toplandığı binânın ismidir. Daha sonra Cemiyet kendini Akademiliğe terfi ettirdi: Cemiyetin 1972’nin başında ilk sayısı yayınlanan üç aylık dergisi, *Kubbealtı Akademisi Mecmûası* başlığı altında çıktı. İçinde Türk hattatlar üzerine hatırı sayılır bir dizi de olan diğer yayınlar ise 1990’larda Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı adı altında devam etmektedir.”¹³

Oxford Türkoloji profesörlerinden olan G.Lewis (1920-2008), 1998’de bu bilim dalına yaptığı katkılarından dolayı Türkiye Cumhuriyeti Liyâkat nişânına lâîk görülmüştür. Yazarın metninde hemen göze çarpan “...kendini akademiliğe terfi ettirdi.” ibâresi ve Vakfın yayınları hakkında verilen eksik malûmat, bizce, yapılacak bu ara açıklamayı gerekli kılmaktadır.

Kubbealtı, yukarıda verilen Banarlı alıntılarında da ifâde edildiği gibi, 1970 yılında önce bir *Cemiyet* olarak kurulmuştur. Ancak Türkiye, o çalkantılı yıllarında âdetâ bir dernek enflasyonuna uğramıştı. Sayıları hızla artan bu sözde sivil toplum kuruluşlarının, ne kadarının halkın hizmetinde olduğu da çok tartışmalı idi. Yaşanan bu gelişmeler göz önüne alınarak Kubbealtı için farklı bir kurum kimliği arayışına geçen Ayverdi âilesinin değerli isimleri, bir vakıf kurma karârına vardılar. Gerekli şartlar yerine getirilip işlemler yürütüldükten sonra, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı 1978 yılında resmen kurulmuş oldu.

Kurum kimliğinde Cemiyet-Vakıf değişikliğinin yaşandığı bu süre zarfında Kubbealtı seminerleri, kursları gibi kültür faaliyetleri ile

¹³ G. Lewis, *Trajik Başarı*, Türk Dil Reformu. İstanbul, 2004, s. 199.

diğer bütün sosyal faaliyetleri¹⁴ Sâmîha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi ve İlhan Ayverdi'nin titiz alâkaları ve yoğun mesâileri ile kesintisiz devam etti. Lugat için yürütülen fişleme çalışmaları ve Kubbealtı'nın neşriyat işlerine girmesi ile genişleyen iş hacminden dolayı çalışan sayısı artınca misâfir olarak bulunulan Çarşıkapı Kara Mustafa Paşa Medresesinde mekân sıkıntısı çekilmeye başlandı. Bu ihtiyâca cevap vermek üzere 1985-1986 yıllarında Çemberlitaş'ta metruk halde bulunan Köprülü Mehmet Paşa Medresesi'nin Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'na tahsîsi için gerekli işlemler yürütüldü. Restorasyonu tâkiben 1986 sonunda yapılan açılış ile birlikte Kubbealtı, mûsikî kursları dışındaki bütün faaliyetlerini bu târihî mekâna nakletti ve hâlen de çalışmalarını ve faaliyetlerini aynı adreste sürdürmektedir.

Bu ara açıklamadan sonra asıl konumuza dönersek, Kubbealtı'nın *dil faaliyetleri* esas olarak iki sınıfa ayrılabilir: Süreli yayın özelliğindeki *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nda neşredilen konu ile ilgili makâleler ve yine konu ile ilgili müstakil kitaplar. Aşağıda, târih sırası esas alınarak hazırlanan listede¹⁵ karşımıza çıkan isimler ve konuların, Vakfın adında yer alan *akademi* kelimesinin anlamına uygun olarak, dilimiz ve kültürümüz açısından hedeflediği gâye ve seviyeyi o günden bu güne devam ettirdiğini gösteren belgeler olduğunu düşünüyoruz.

1972: Mecmuanın ilk Ocak sayısında Yahyâ Kemal Beyatlı'nın "Bugünkü Türkçe" başlıklı yazısına yer verilir. Aynı sayıda Kaya Bilgegil'in "Kaybolan İstanbul Türkçesi" başlıklı yazısı da yer alır.

1972: Nihad Sâmî Banarlı, "İmlâ Meselemiz", hakkındaki görüşleri ile Mecmuanın Temmuz sayısında karşımıza çıkar.

1972: Fâruk Kadri Timurtaş'ın, "Türkçenin İncelenmesi, Grameri ve

¹⁴ Bkz. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı 40.Yıl. *Bir Medeniyetin Kırk Yıllık Kalesi*. Editör: Buğra Şamlı. İstanbul 2010.

¹⁵ Bkz. Kubbealtı Akademi Mecmuası İndeksi 1972-2007; Kubbealtı Yayın Kataloğu 2014; ve kubbealtivakfi.org.tr → Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı 40. Yıl Ka-taloğu → Mevcûdu Bitmiş Kitaplar listesi.

Lugatı; Türkçenin Bünyesi ve Kelime Yapma Yolları; Türkçe’de Türetme ve Ekler; Osmanlı Türkçesi ve Osmanlıca” başlıklı dört yazısı Mecmuanın dört sayısında sırasıyla neşredilir.

- 1972: Nermin Suner Pekin, “Ahmet Mithad Efendi’nin Türkçeciliği” yazısı ile bu senenin bir diğer kalemi olarak Mecmuanın Nisan sayısında karşımıza çıkar.
- 1972: Nihad Sâmi Banarlı’nın *Türkçenin Sırları* isimli kitabının ikinci baskısı Kubbealtı tarafından yapılır. 2014 yılında baskı sayısı 45’e ulaşan “Türkçe sevdâlılarının bu başucu kitabı” Millî Eğitim Bakanlığı’nın tavsiye ettiği 100 temel kitap arasındadır.
- 1973: Nermin Suner Pekin, Mecmuanın Ocak sayısında “Ömer Seyfettin ve Türkçenin Sâdeleşmesi” konusunu işler.
- 1973: Mecmuanın Nisan sayısında “Uydurma Kelimeler Sözlüğü” yazı dizisi, Banarlı’nın aşağıda verilen açıklaması ile başlar:

“Bize yapılan çok sayıda mürâcaatta, hakîkate uyanan aydınlarımız uydurma kelimeleri kullanmamak için hassâsiyet göstermekte ve bilgi istemektedirler. ...

Akademi Mecmuası, bu çok haklı ... dilekler üzerine Kubbealtı Akademisi toplantısına meseleyi arzetmiş ve bir *uydurma kelimeler sözlüğü* hazırlanması için dilekte bulunmuştur. ...

Akademinin en selâhiyetli, mütehassis âzâlarından Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu ve Prof. Dr. Fâruk Timurtaş, hazırlamaya koyuldukları Uydurma Kelimeler Listesi’ni mecmuamıza sunmaya başlamışlardır.”¹⁶

Bu metin, 2014 senesinde vefâtının 40. yılı münâsebetiyle kendisini rahmetle andığımız¹⁷ Akademi’nin aslî âzâsı, Mecmuanın değerli müdürü ve kalemi Nihad Sâmi Banarlı’nın son yazısı olmuştur.

¹⁶ Kubbealtı Akademi Mecmuası, Nisan 1973,Y.2, S.2, s.21

¹⁷ 18 Kasım 2014, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı ile İstanbul Üniversitesi’nin; 4 Aralık 2014 İstanbul Fetih Cemiyeti ile İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi’nin ortaklaşa düzenledikleri toplantılar. Bkz. kubbealtivakfi.org.tr; istanbulfetihcemiyeti.org.tr

- 1973: Tahsin Banguoğlu, Mecmuanın Nisan sayısında “Uydurma Kelimeler Sözlüğü” başlıklı yazıda “uydurma, boyut, saptamak, siyasal, kanı ve kısıt” kelimelerinin nasıl teşkil edildiklerini yapı bilgisine göre îzah ederken bir zamanlar yakından tanıdığı türetme mantığı hakkında ilgi çekici hâtıralarını aktarır. Ayrıca yazar, Mecmuanın Ekim sayısında “Uydurmacılık Üstüne” başlıklı bir yazı kaleme alır.
- 1973: F. K. Timurtaş , Mecmuanın Ocak sayısında “Diller ve Türkçemiz” makâlesinden sonra, aynı yılın nisan sayısında Uydurma Kelimeler Sözlüğü dizisinin ilk sayısını Tahsin Banguoğlu ile birlikte kaleme alırken Temmuz sayısında kendi adına diziyi devam ettirir.
- 1973: Abdülkâdir İnan’ın, “Dil ve Atatürk” isimli yazısı Mecmuanın Nisan sayısında neşredilir.
- 1973: Kubbealtı, kurucu vâkıflarından Sâmiha Ayverdi’nin eserlerini KÜLLİYAT hâlinde yayımlamaya başlar.
- 1974: F. K. Timurtaş , Mecmuanın Nisan, Temmuz ve Ekim sayılarında “Uydurma Kelimeler Sözlüğü” dizisine devam eder.
- 1974: T. Banguoğlu Mecmuanın Nisan sayısında “On Yabancı Dilden Öztürkçe Kelimeler” başlıklı makâlesini yayımlar.
- 1975: F. K. Timurtaş, Mecmuanın Nisan, Temmuz, Ekim sayılarında çıkan dizi makâlelerinin adını, Türkçenin kullanımında dikkat çekici hâle gelen bir diğer sapmayı göz önüne alarak “Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü” şeklinde genişletir.
- 1976: F. K. Timurtaş , Mecmuanın Ocak sayısında “Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü” dizisine devam eder.
- 1976: T. Banguoğlu’nun “Çağdaş Türkçe Üzerine” başlıklı yazısı Mecmuanın Temmuz sayısında yayımlanır.
- 1979: T. Banguoğlu adına, Mecmuanın Temmuz sayısındaki “Yeni Türkçe Üzerine” başlıklı yazısından sonra Kubbealtı ufunda bir daha rastlanmaz.
- 1979: Mecmuanın Ekim sayısında Nermin Suner Pekin’in, “Dil Tabî Bir Varlıktır”, başlıklı yazısını okuruz. Aynı sayıda Nazik Erik,

“İmlâmız” yazısı ile karşımıza çıkar.

- 1981: Necmeddin Hacıeminoğlu, Mecmua’ya katılan yeni bir isim olarak Ocak sayısında “Türk Milleti ve Dil” konusunu işler.
- 1981: Ömer Fâruk Akün’ün, aynı senenin Nisan sayısında neşredilen “Türk Dili Karşısında Türk Münevveri” başlıklı kapsamlı ve derinlikli tahlîli, okuyuculardan gelen talepler de göz önüne alınarak Kubbealtı tarafından iki kere broşür hâlinde bastırılıp dağıtılmıştır.
- 1982: *Türkçenin Sırları*’ndan sonra, Nihad Sâmi Banarlı’nın muhtelif gazete ve dergilerde çıkan makâleleri konularına göre tasnif edilerek Banarlı KÜLLİYAT’ının ikinci kitabı olarak *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri* adı ile yayımlanır.
- 1983: Fevziye Abdullah Tansel’in *İyi ve Doğru Yazma Usulleri* başlıklı Türkçe eğitiminde önemli yere sâhip çalışmasının üçüncü cildi neşredilir.
- 1987: Halil Açıkgöz, Mecmuanın Nisan sayısında “Türkçede Bitişik Kelime Meselesi” üzerinde durur.
- 1987: Tahsin Banguoğlu’nun Türkçe ve dil konusundaki makâleleri *Dil Bahisleri* adı altında Kubbealtı tarafından kitap olarak neşredilir.
- 1988 yılı Nisan ve 1989 yılı Ocak sayılarında Mustafa Özkan’ın, “Lisânımız ve İnsanımız I- II”, başlıklı yazıları, Mecmua’da dil konusunu işleyen son makâleler olarak kayda geçerler.

Nihad Sâmi Banarlı’nın Mecmuanın 1972’deki ilk Ocak sayısında isimlerini verdiği Dil Akademisinin aslî âzâlar, Türk Dilinin değerli uzman hocaları, 1990’lara doğru birer birer uf-kumuzdan çekildikten sonra *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, târih, edebiyat, sanat ve genel kültür konularında Türkçe hassâsiyetine sâhip şâir, yazar ve araştırmacıların, şiir, makâle ve denemelerine kapılarını açık tutarak Türkçeye verdiği desteğini bu yoldan devam ettirme gayreti içinde olmuştur ve hâlen de olmaktadır.

1996 senesinde Kubbealtı, Mecmuasının eki olarak yayın hayâtına

giren bugün ise neredeyse müstakil bir dergi hacmine ulaşan MERHABA'yı yöneten ve yazan genç kalemleri de, kurucu öncülerin açtıkları yolun genç nesli olarak görmüş ve desteklemiştir.

1996: Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından baskıya hazırlanan *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler* isimli kaynak kitap yayımlanır.

1999: Abdülmümin el-Urmevî ve *Kitâbü'l Edvârı* başlıklı eser Mehmet Nuri Uygun tarafından hazırlandı ve kaynak eserler arasında yerini aldı.

2001: Kubbealtı, kurucu vâkîfı Sâmiha Ayverdi'nin değerli kalem arkadaşıve "pirdaşı" Safiye Erol'un roman, hikâye ve makâlelerini KÜLLİYAT olarak neşretmeye başladı.

2005: Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt), 14.11.2005 târihinde Topkapı Sarayı Portreler Dâiresi'nde yapılan toplantı ile tanıtıldı.

Kubbealtı Dil Akademisi 1972 senesindeki kuruluşundan îtibâren, Türkçenin misalli büyük lugatini hazırlama işini öncelikli kuruluş gâyesi saydığından, bu konudaki çalışmaları yıllar yılı aralıksız devam ettirme azmi içinde olmuştur. İlhan Ayverdi sözlüğün Önsöz'ünde 1976 senesinden îtibâren lugat yazma işini bizzat üzerine almak durumunda kaldığını, kaydeder. Mütevellî heyeti başkanı olarak vakıf yönetiminde taşıdığı maddî mânevî sorumluluğa, eşi Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Osmanlı mîmârî târihi araştırmaları çerçevesinde yürüttüğü yurt içi ve dışı gezilere katılmasına, gündelik hayâtında hep var olan yoğun ve külfetli ev idâresi mesâisine ilâveten, sözlük için birikmiş malzemeyi belli bir kadro kurarak¹⁸ iş bölümü içinde değerlendirmek ve bütün engellere rağmen

¹⁸ Bkz.: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, iç kapak: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu: Redaksiyon-Etimoloji; Hayri Bilecik: Etimoloji (Arapça, Farsça); Prof. Dr. Mustafa Tahralı: İmlâ (uygulama)- Etimoloji (Arapça, Farsça); Dr. Fahrünnisa Bilecik: Tashih; Dr. Nevnihal Bayar: Tashih; Hülya Uğur: dizgi. Ayrıca bkz.: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu, "Kubbealtı Lugatı ile İlgili Çalışmalar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 2006, Y. 35, S. 1, s. 18.

âhenkle yürütmek mesûliyetini yıllarca yılmadan, devlet desteği görmeden, kararlılıkla taşımak durumunda kalmıştır.¹⁹

Neşredildiği târihten îtibâren sözlü ve yazılı²⁰ olarak çok olumlu değerlendirmelerle takdir edilen, hakkında temennilerde bulunulan²¹ Türkçenin bu dil ve kültür kitabı, yazar veya eser adı vererek, titiz ve dikkatli bir seçimle dilin zenginliği yanında kültürümüzün temel değerlerini de kullanım örnekleri üzerinden kaydetmiştir. İlhan Ayverdi'ye göre, "Kelimeler boş bir kalıp, onu yazarlar ve şâirler dolduruyor. Lugat rafta kalıyor. Kelimeler halkın, şâir ve yazarların kullanımıyla can buluyor."²² Türkçenin bir medeniyet dili olarak asırlar içindeki gelişmesini gözler önüne sererken, ilim ve fikir hayâtımızı uzun yıllar verimsiz kılan yabancı kelime-Türkçe/öztürkçe kelime çekişmesi ile Türkçeyi kültür taşıyıcılığı görevinden uzak tutma gayretlerine en kalıcı cevabı vermiştir.

2006: Kubbealtı Akademi Mecmuası Ocak sayısında Zeynep Uluant'ın, Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu'nun ve Dr. Fahrünnisa Bilecik'in birbirini tâkip eden yazılarında, *Sözlük*'ün hazırlanışı, hangi safhalardan geçtiği, kimlerle istişâre edildiği, bu zorlu projeye dâhil olmanın kimlere nasip olup sebatla yürüttüğü ve sözlüğün özellikleri konusunda ilk elden bilgiler târihe düşülen notlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Z.Uluant'ın, *İlhan Ayverdi ile Hasbihal* başlıklı yazısından, İ. Ayverdi'nin dil ve kültür ile Türkçe hakkındaki şu tesbitini öğreniyoruz: "Dil ile kültür birbirinden ayrılmaz ki... Türkçenin gücü bünyesinin sağlamlığından ileri geliyor. İnsan içine girdikçe hayret ediyor. Hani temsil kabiliyeti derler ya Türkçe'de temsil kabiliyeti var."

¹⁹ Aysel Yüksel-Zeynep Uluant, *İlhan Ayverdi: Bir Hayat Bir Lugat*. İstanbul 2006, Kubbealtı Yayınları, s. 22 v.d.

²⁰ *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, "Lugat Hakkında Basında Çıkan Yazılardan Seçmeler", Ocak 2006, Y. 35, S. 1, s. 34-38.

²¹ agy., s. 29.

²² agy., s. 16.

Prof. Dr. A. Topaloğlu'nun, "Kubbealtı ile İlgili Çalışmalar" başlıklı yazısından 1978'den 2003'e kadar İlhan Ayverdi ile birlikte çalıştığını öğrendiğimiz gibi, *Sözlük*'ün hazırlanışı, teknik donanımı ve yıllarca titizlikle yürüttüğü katkıları hakkında değerli bilgilere ulaşıyoruz. *Kubbealtı Lugatı* bir 'masa başı sözlüğü' değildir. Madde başlarından itibaren son örneğine kadar her şey 'yeniden inşa edilmiştir' değerlendirmesini yapan Topaloğlu yazısını şu sözlerle bitirir: *Kubbealtı Lugatı*, bilhassa İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin sarfettiği tahminlerin fevkinde bir gayretin, Türk diline ve Türk milletine hizmetten başka bir amacı olmayan samîmî ve ihlâslı bir çalışmanın ürünüdür.

Dr. F. Bilecik'in "Kubbealtı Lugatı. Bir Ömrün Hikayesi" başlıklı yazısı, lugatin hangi şartlarda, nasıl hazırlandığı üzerinde durduktan sonra "Lugatın 2004 yılında yazımı biter, tashihler, kontroller devam eder. 2005 yılında yayımlanır. Ortaya çıkan nasıl bir lugattır? Özellikleri nelerdir? Farkı nedir?" sorularına cevap verir.

Yine Mecmuanın Ocak 2006 sayısında "Kubbealtı Lugatı Hakkında Görüşler" bölümünde sırasıyla karşımıza çıkan isimler ise şunlardır: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün, Prof. Dr. Orhan Okay, Prof. Dr. Necat Birinci, Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ve Selim İleri.

Akün, Türkçe'de kayda değer lugat yazarlarını ve eserlerinin özelliklerini sıraladıktan sonra "Yâni bu sâha çalışma bakımından ihmal edilmiş değildir. Ama bunlar, saydıklarım veya sayamadıklarım belirli bir çitayı aşamamışlardır. Çoğu zaman birbirinin tekrarı durumunda olmuşlardır." tespitinden sonra, "Şimdi bir mukâyeseye girecek olursak bu eski çalışmaların hepsi çok şükür Kubbealtı'nın bu üç ciltlik büyük lugatıyla aşılmış vaziyette. Benim kanaatime göre, Türkçenin bugüne kadar ortaya konulabilmiş en mükemmel lugatı olduğunu çekinmeden söyleyebilirim. Ama

hemen ilâve edeyim, hiçbir lugat mutlak, yüzde yüz tamlığı göstermez.” der.

- 2006 : Kubbealtı Akademi Mecmuası Nisan sayısında da Mehmet Nuri Yardım, “Bir Lugat Hikâyesi” başlığını verdiği sohbet yazısında “ ... başından sonuna lugatın yazılmasını yürüten Hülya Uğur’la hayatlarının *lugatlı yılları* hakkında görüştük. Onlar bir sohbet çerçevesine sığacak kadar, bu büyük hizmetin himmet sâhiplerini anlattılar.” diyerek soru ve cevaplarla *Lugat*’ın hikâyesini bir kere daha ilk müzâkerelerden neşrine kadar belgeler üzerinden tâkip imkânı verir.
- 2007: İlhan Ayverdi ve Ahmet Topaloğlu imzâsı ile çıkan 40.000 kelimelik *Türkçe Sözlük* tek cilt hâlinde neşredildi.
- 2009: İlk baskısı iki renkli olarak yapılan 14.000 kelimelik *Okul Sözlüğü*, Kubbealtı’nın 3. Sözlüğü olarak sıradaki yerini aldı.
- 2010: 4-6 Kasım târihleri arasında İlhan Ayverdi hâtırasına, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı ile Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyetler Araştırma Merkezi tarafından *Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu* düzenlenmiştir. “Sözlük yazarlığı –batı dillerinde karşılığı ile leksikografi– ayrı bir ilimdir ve üniversitelerde ders olarak okutulmaktadır; dil biliminin bir dalıdır. Benim bildiğim kadarıyla –bazı istisnâlar hâriç– üniversitemizde leksikografi kürsüleri mevcut değildir.”²³ diyen Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu’nun da katıldığı bu sempozyumda sunulan 33 bildiri kitap hâline getirilmiştir.
- 2011-2013: Türkçenin mevcut durumu hakkında veri tabanı oluşturmak ve elde edilen bu malzemeyi Kubbealtı Lugatı temelinde değerlendirmek amacıyla Prof. Dr. Hayâti Develi Başkanlığında Doç. Dr. Ersin Teres, E. Öğr. Gör. Rekin Ertem ve Fatma Güngör’den meydana gelen bir heyet tarafından tarama ve fişleme çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışma çerçevesinde, 36 edebî eser ve 25 alan kitabı olmak üzere 61 kitap ile 2011-

²³ Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu, “Kubbealtı Lugatı İle İlgili Çalışmalar”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 2006, Y. 35, S. 1, s. 19.

2012 yıllarının farklı aylarına ait 17 gazete ve 44 farklı dergiden 82 sayı taranmış ve fişlenmiştir. Vakıf, Kubbealtı Tarama Arşivi denilebilecek bu malzemeyi, zaman içinde dilimizde kabul gören yeni kelime, anlam ve kullanımları belirlemede yol gösterici olabileceğini göz önüne alarak, Türk Dilinin yakın geçmişi üzerinde değişik bakış açıları ile çalışacak yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin kullanımına sunma hazırlığı içindedir.

2012 ve 2014 yıllarında H. Necâti Demirtaş tarafından yayıma hazırlanan *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları I-II* ile *Fetevâ-yı Ali Efendi, Cild-i evvel ve Cild-i sâni* başlıklarını taşıyan kitaplar ise, özel alan bilgisi dışında, Türkçenin hukuk terim ve metin bilgisine kaynaklık eden çalışmalar olduklarından önemli görülerek neşredilmişlerdir.

2012-2013: Tarama ve fişleme çalışmaları ilerlerken, Doç. Dr. Şeref Nâci Engin başkanlığında, Bilg. Yük. Müh. Mustafa Sarı ve Bilg. Yük. Müh. Özkan Yalçın'dan meydana gelen heyet, ilk kademedede, 3 ciltlik *Kubbealtı Lugatı*'nı elektronik ortamda erişilebilir kılma çalışmalarına başladılar. İkinci kademedede ise, tarama fişlerini *Lugat*'a paralel olarak görme ve kullanma düzenine ihtiyaç duyulması üzerine heyetin program yazma çalışmaları bu yönde devam etti. Bu işler yürütülürken günümüzün sunduğu teknolojik imkânlar ve ortaya çıkan ihtiyaçlar göz önüne alınarak, Elektronik Sözlük uygulamasına geçilmesi konusu gündeme geldi. Adı geçen heyete Bilişim Tasarımcısı Başar Ataman'ın katılması ile 2014 yılında *Kubbealtı Lugatı*'nın, Elektronik Sözlük olarak ağ ortamında erişilebilirliği www.kubbealtilugati.com üzerinden sağlanmış oldu.

Bir dilin söz varlığını göstermesi bakımından her dilde ve her devirde önemini koruyan sözlük çalışmaları yanında Kubbealtı dâima metin okuma zevkini geliştirmek görüşünün yanında olmuştur. Bundan dolayı da güçlü kalemlerin eserlerini, yazarın dilini sâdeleştirmeye gitmeden, KÜLLİYAT hâlinde neşretmek yolunu tercih etmiştir. G. Lewis, yukarıda adı geçen kitabında “tanınmış yazarların eserlerinin kitapçılarda rastlanan sâdeleştirilmiş uyarlamaları” ko-

nusunda M. Fuad Andiç'in şu hâtırasını nakleder:

"Gâliba geçen sene idi. Bâbîâlî'de Yâkup Kadri'nin bir kitabını, *Erenlerin Bağından*'ı arıyorum. Hiçbir yerde yok. Onun birçok kitabını basmış bir yayınevi, *Erenlerin Bağından*'ı neden basmadınız suâlime 'O kitabı Türkçeleştirecek kimseyi bulamadık' diye cevap verdi. Bin dokuz yüz otuzlu yıllarda basılan ve benim orta mektepte okuduğum bir kitabı bugün Türkçeleştirmek lâzımmış! Çince mi yazmış acaba Yâkup Kadri? Üstelik o Türkçeyi anlayıp da uydurmacaya çeviren bulunamıyor!"²⁴

Ayverdi Enstitüsü'nün 1973 yılından itibaren yayımlamaya başladığı ve sayısı bugün 45'e ulaşan Sâmiha Ayverdi külliyyatında; 1982-86 yılları arasında yayımlanan 8 kitaplık Nihad Sâmi Banarlı ve 2001 den sonra 7 kitap hâlinde yayımlanan Safiye Erol külliyyatlarında, muhâfazakâr²⁵ sayılan Kubbealtı, yazarın söyleyişini değiştirmek demek olan sâdeleştirmeye veya uyarlamaya gitmeyip, gerekli gördüğü kelime ve kullanımlar için dipnotlar düşerek metinleri tam anlaşılabilir kılmaya çalışmıştır. Ayverdi külliyyatı arasında yer alan *İb-râhim Efendi Konağı*, N. S. Banarlı'nın *Türkçenin Sırları*'ndan sonra Millî Eğitim Bakanlığının tavsiye ettiği 100 temel kitap arasında yer alan bir diğer Kubbealtı neşriyatı olmuştur.

Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın 1972'deki 1. sayısında Yahyâ Kemal'in şu satırları dikkat çeker:

"Vatan fikri bizde dâima vardı; fakat Nâmık Kemal'in, bu fikri kalbimizde yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri daha uyanığız. Onun vatan fikrini uyandırdığı gibi, bir diğer Türk şâiri çıkıp da lisan fikrinin kudsîliğini uyandırsaydı, bize öğretseydi ki: Bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçe'dir, ... Türkçenin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, ..." ²⁶

²⁴ G. Lewis, *Trajik Başarı. Türk Dil Reformu*. İstanbul, 2004, s. 178.

²⁵ G. Lewis, *age*, s. 199.

²⁶ *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1972, Y. 1, S. 1, s. 23.

Türkçe açısından olduğu kadar fikir ve kültür târihimizin aktarılmasında önemli yere sâhip dil ustalarından S. Ayverdi, N.S. Banarlı ve S. Erol imzâlarını taşıyan ve sayıları 60'a ulaşan üç külliyat serisi ile Kubbealtı, âdetâ Yahyâ Kemal'in bu çağrısına cevap vermiş gibidir.

Kubbealtı *dil faâliyetleri* cümlesinden sayacağımız *Osmanlı Türkçesi* kurslarına gelince, 1996 senesinde Nermin Suner Pekin ile başlamış, ancak Nermin Hocanın 1997 yılında vefâtı ile bir kesintiye uğramıştır. 1999'da tekrar açılan kurslar günümüzde artan ilgiye cevap vermek üzere farklı seviyelerde yürütülen dersler ile devam etmektedir.

Bu konuda G. Lewis kitabının "Yeni Boyunduruk" başlıklı bölümünde ilgi çekici ve düşündürücü alıntılar kaydeder. "Kendi dilini geliştirmek yerine başkalarının dilini yalan yanlış benimseyen bir başka toplum yoktur." diyerek İngilizcenin son yıllardaki yoğun baskısını tenkit eden M. Soysal²⁷, "Radyolarında harfleri bile gâvurca okuyup 'er-aş pozitif' diye kan isteyen ve 'Oşinografi Dâiresi'nin bildirilerini okuyan bu toplum bu tarzancayla mı kendi düşüncesini üretecek?" diye sorar. "Yabancı dilleri bülbül gibi konuşup ecdâdının dillerini anlamayan çocuklar yetiştirmiş bizden başka bir toplum yoktur herhalde." tespitinden önce aynı yazar, "Anlaşılır ve bilinir olanı da Türkçeleştirme hevesine kapılmadan, dili yoksullaştırmayıp tam tersine zenginleştirerek bir düşünce ve bilim dili yaratmaktan başka çâremiz yok." teklîfini getirir. Soysal'a göre, bu gidişâta karşı yapılacak iş ise, "... geçmişinden kopuk bir toplum olamayacağı için, yeni kuşaklara, birazcık da olsa, Osmanlıca'yı öğretmek"²⁸ ten geçmektedir. Osmanlı Türkçesinin, MEB Tâlim Terbiye Kurulu tarafından 2013-2014 eğitim öğretim yılı müfredâtına Sosyal Bilgiler Liselerinde zorunlu ders, diğer liselerde ise seçmeli ders olarak konulması memnûniyet verici bir gelişme olarak kaydedilebilir.

Kubbealtının bir diğer önemli dil faâliyeti ise, 2001 yılından beri, bir neslin sesi ve telaffuzu ile yakından tanıdığı Semih Sergen'in

²⁷ G. Lewis, *age.*, s. 172.

²⁸ G. Lewis, *age.*, s. 180-181.

kurslarında yetişmiş talebesi Gâlip Çakır tarafından Türkçenin doğru telaffuzunu desteklemek üzere yürütülen *Diksiyon* kurslarıdır.

Türkçenin söz varlığı üzerinde yıllarca mahalle baskısı kuran “Öztürkçe’nin yaratımı 1983’den beri gerçek bir durgunluk içine girdi, şimdilerde dilin fakirleşmesi sürecinin tersine dönmeye başladığı yönünde işâretler var.” diyen G.Lewis’nin bu konuya getirdiği açıklama şöyledir:

“Bunun sebebi kavrayış sâhibi yazarların istedikleri sözcüğü seçme husûsunda kendilerini özgür hissetmek için 1983’ü beklemesi olsa da, seçtiğiniz sözcükler dolayısıyla komünist ya da gerici diye damgalandığınız bir ortamda, bu seçme işinin cesâret istediği de unutulmamalıdır.”²⁹

Bu cesâreti gösterenler arasında yazar, E. Büyükelçi Zeki Kuneralp’i seçer ve onun *Sadece Diplomat* isimli kitabının Önsöz’ünden yaptığı uzun alıntısında şu satırları okuruz:

“Kökü ne olursa olsun, hangi kelime fikrimi en iyi ifâde ediyorsa onu seçtim...çünkü bir dilin ne partisi, ne de dîni vardır. İhtilâlcî ve tutucu aynı dili kullanırlar. Aynı dille bir mukaddes kitap yazılacağı gibi bir aşk romanı da yazılabilir. Dil bir araçtır, gâye değildir, tarafsızdır.”³⁰

Kuneralp’in gösterdiği bu cesâreti, *Kubbealtı*’nda makâle ve kitabı çıkan bütün yazarların, özellikle de külliyatları yayımlanan kalem sâhiplerinin yazı hayatları boyunca göstermiş olması acaba neden G. Lewis’in dikkatine takılmadı sorusu kafamızı meşgul etse de, onun reformcular hakkında aşağıdaki görüşlerini kayda değer görüyoruz:

“Osmanlı Türkçesi’nin engin kaynakları reformcuların tasarrufundaydı. Bu bereketli kelime hazînesinin tümünü kalıcı kılmak zorunda değillerdi; istediklerini ayıklayıp seçmekte özgürlerdi, fakat onlar bile bile mîraslarını harcamayı seçtiler. Devre dışı bırakmak için gayret ettikleri sözcüklerin yerlerine yenilerini bulamaz ya da

²⁹ G. Lewis, *age.*, s. 187.

³⁰ G. Lewis, *age.*, s. 186.

uyduramaz olurlarsa, çalışmalarının, sözcük dağarcığını bir tükeniŒe götüreceği Œeklindeki tehlikenin farkında olmalıydılar.³¹

Acaba bugün bu tehlikenin farkına varanların sayısında düne göre “pozitif ayrışma” olduğundan söz etmek fazla iyimserlik mi olur? 🏠

³¹ G. Lewis, *age.*, s. 186.

“Balkan Şehirlerinde Geçerken Çocukluğum...”

Yahyâ Kemal ve Rumeli Coğrafyası

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Öteden beri birçok edebiyat otoritesi tarafından modern Türk şiirinin kurucularından biri kabul edilen Yahyâ Kemal, 1884 yılında hem anne, hem de baba tarafından bir “Evlâd-ı fâtihan” torunu olarak, o sırada henüz Osmanlı coğrafyası sınırları içinde bulunan Üsküp’te dünyâya gelir. “Kaybolan Şehir” adlı şiirinde, kendi ifâdesiyle, “Bursa’nın Şar Dağı’nda devâmı olan Üsküp”, fethedildiği 1392 târihinden beri tamâmıyla Osmanlı-Türk rûhunun sinmiş olduğu müslüman bir şehirdir. Bilindiği gibi Üsküp, İstanbul’un fethinden tam altmış bir yıl önce Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Yahyâ Kemal’in baba tarafından bilinen en eski dedesi, Niş fâtihisi Timurtaş Paşazâde Yahşi Bey’in kumandanlarından Şehsüvar Bey’e, anne tarafından da dîvan şiirinin son büyük temsilcilerinden Leskofçalı Gâlib Bey’e kadar uzanmaktadır.³²

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlattığı hâtıralarından öğrendiğimize göre, Yahyâ Kemal Üsküp’te, tam anlamıyla halkın dînî inançlarıyla, yer yer hurâfelerin ve bâtil inanışların da karışmış olduğu, son derece renkli ve mutlu bir çocukluk hayâtı geçirir. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları ezan ve *Kur’an* sesleri, Yûnus Emre ilâhîleri; duâlar, ilâhîler ve âmin alayları ile gidilen mahalle mektebi hâtıraları, Rumeli ve serhat türkûleri, evlerinin yakınındaki Rifâî Tekkesi’ndeki zikir ve tekbir sadâları arasında geçen Yahyâ Kemal, bu çağlarda kuvvetli bir şekilde dînî ve millî duyguların tesîri altında yetişir.

³² Yahyâ Kemal’in nesep cedveli Prof. Dr. Kaya Bilgegil tarafından tespit edilip yayımlanmıştır (bk. *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahyâ Kemal Beyatlı*, Ankara 1983, s. 9).

Onun, hayâtının bu dönemine âit hâtıralarında dikkati çeken en önemli husus, âdeta içine sindire sindire yaşamış olduğu bu hayâtın onda tam anlamıyla bir terkip hüviyeti göstermesidir. Bu çağlarında, özellikle beş vakit namazını kılan, ikinci sonraları ölmüşlerine dâima “Yâsin-i şerîf” okuyan, sık sık peygamberimizden ve âhiretten bahseden annesinden dinlemiş olduğu Yûnus ilâhîleriyle birlikte *Ahmediye* ve *Muhammediye*’nin, onun çocuk rûhunda, İslâm dîninin müşfik çehresine âit derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır.³³ Yahyâ Kemal, yıllar sonra Üsküp’te geçirdiği çocukluk günlerinden söz ederken:

“*Hâsılı, çocukluğumun muhiti uhrevî bir âlemdi!*” diyecektir.³⁴

İşte, söz konusu bu “uhrevî âlem”, onun küçük yaşta kalbine nakşolan Hz. Muhammed sevgisi, ezan sesi, *Kur’an*, namaz, oruç, Ramazan ayının mâneviyâtı, kandiller, bayramlar, evliyâ türbeleri, serviler, tekkelerdeki zikir sesleri, ecdat mezarları, mevlitler, salâlar ve bütün bunların meydana getirdiği çocukluk cenneti huzur dolu bir dünyâdan ibârettir.

Yahyâ Kemal’in, daha sonraki yıllarda Türk kültür ve edebiyâtına getireceği çağdaşlarından farklı olan yeni fikir ve görüşlerde, hep bu yetişme çağlarında almış olduğu dînî ve millî terbiyenin mutlak denecek tesiri ve rolü olduğu görülecektir. Onun özellikle bu yıllarda, Üsküp’le ilgili olarak zihnine nakşolan “vatan toprağı” ve “toprağın değerleri” gibi kavramlar, daha sonra Paris’te geçirdiği kısa süren kimlik buhrânı yıllarının arkasından çok belirgin bir şekilde kendisini gösterecektir. Paris’te, gerek Ecole Libre des Sciences Politiques’de Albert Sorel, Albert Vandal ve Camille Julian gibi hocalardan aldığı târih disiplini, gerekse Charles Maurras ve Maurice Barrés gibi “Action Française” ekolüne mensup Fransız milliyetçilerinden öğrenmiş olduğu “târih ortasında ve Fransız toprağında Fransızlığı arama” düşüncesini, kendi fikir dünyâsına ve Türk târihine aktarmak istediği zaman, derhal şuuraltındaki çocukluk yıllarına gittiğini görürüz.

³³ Yahyâ Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 3-4, 21.

³⁴ *a. g. e.*, s. 35.

Dolayısıyla, Yahyâ Kemal’de daha sonraki yıllarda iyice şekillenecek olan İslâmiyet’i estetik bir bakışla yorumlayış biçiminin ilk tohumlarını, işte Üsküp’teki bu çocukluk döneminde, özellikle küçük yaşta kaybettiği annesi Nakiye Hanım vâsıtasıyla aldığı anlaşılmaktadır. Yahyâ Kemal’in annesi Nakiye Hanım öyle muttakî, yâni dînine sımsıkı bağlı bir kadındır ki, kocasının, evlerini Üsküp’ten Selânik’e taşımak istemesi karşısında, Selânik’in “Yahûdi ve gâvurla karışık bir ağyar diyârı” olduğu gerekçesiyle, böyle bir teklife şiddetle karşı çıkar. Halbuki, Üsküp, “onun nazarında tam bir Müslüman şehridir.”³⁵

Yahyâ Kemal’in çocukluk yıllarına âit unutamadığı diğer bir hâtırası da, 1897 yılı baharında Selânik’te Teselya Harbi kahramanlarını karşıladıkları heyecan dolu, anlı şanlı merâsimdir.

*Eğil dağlar eğil üstünden aşam,
Yeni tâlim çıkmış varam alışam*

türküsünün yakıldığı bu muhârebe Abdülezel Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu tarafından üç ay gibi kısa sürede zaferle sonuçlanmış ve 93 Muhârebesi’yle moral çöküntüsü yaşayan Türk milleti yeniden eski şanlı günlere dönmüştür. 93 Muhârebesi’nden beri Sultan II. Abdülhamid tarafından sarayda bir nevi göz hapsinde tutulan Gâzi Osman Paşa da Teselya kahramanlarını karşılamak üzere Selânik’e gelmiş ve burada bir taraftan Rumeli halkını selâmlarken, bir taraftan da Yenişehir’in tekrar fetih müjdesini vermiştir.³⁶

*

Bilindiği gibi, Yahyâ Kemal tahsîline devam etmek üzere 1902 yılında Üsküp’ten ayrılıp önce İstanbul’a gider, 1903’te de İstanbul’dan Paris’e kaçar ve orada tam dokuz yıl kalır. Yahyâ Kemal, belli bir kültürel ve edebî birikime sâhip olarak 1912 yılında Paris’ten İstanbul’a döndüğü zaman, artık doğup büyüdüğü, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği Üsküp, Selânik, Vardar Ovası ve Tuna boyları, yâni Osmanlı Devleti’nin Rumeli coğrafyasında yer alan topraklarının tamâmına yakın büyük bir kısmı elimizden çıkmış, onun tâbiriyle “ağyâr eli”ne geçmiştir. İşte Yahyâ Kemal bu târihten sonra, doğup

³⁵ a.g.e., s. 5.

³⁶ Âlim Kahraman, *Yahyâ Kemal Beyatlı*, İstanbul 2008, s. 27-29.

büyüdüğü baba ocağı toprakların kaybedilmiş olmasının verdiği ıztırap ve hüznle “Kaybolan Şehir”, “Açık Deniz”, “Akıncı”, “Mohaç Türküsü” ve “Ufuklar” gibi şiirlerini kaleme alacak ve bir tür telâfi psikolojisi içinde, bu şiirler vâsıtasıyla geçmişin parlak günlerini yâdedecektir.

Adı geçen şiirlerinde ve bir kısım makâlelerinde de görülebileceği gibi, Yahyâ Kemal’in doğup büyüdüğü Rumeli topraklarının kısa bir zamanda “kayıp topraklar” hâline gelmesi, onda, kolay kolay telâfi edilemeyecek trajik bir boşluk, “kapanmayan bir yara”, daha doğrusu hayâtının sonuna kadar hissedilen büyük bir acı ve ıztırap meydana getirmiştir. Kaybedilen vatan toprağı, ona göre, hayâtın ve dünyânın kendisiyle isimlendirildiği ve anlam kazandığı bir yerdir. “Kaybolan Şehir”de o, çocukluk hâtıraları arasında Üsküp’ü anlatır ama asıl anlatmak istediği, kendisini bağlı hissettiği bir coğrafya, yâni Rumeli coğrafyasıdır.

Balkan Savaşı’nın daha hemen başlarında elimizden çıkan Üsküp, fethedildiği 1392 târihinden beri tam 520 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Fetihten sonra Anadolu’dan getirilen Türklerin iskân edilmesiyle kısa zamanda bir müslüman-Türk şehri hüviyeti kazanan Üsküp, Yahyâ Kemal’in ifâdesiyle, “Rumeli’de Türklüğün tekâsüf ettiği bir yerdir. Üsküp o kadar Türk’tür ki, her taşında milliyetimizin rûhu şekillenmiştir.”³⁷

Üsküp’ü, Yıldırım Bâyezid Han’ın “Evlâd-ı fâtihân”a hediye ettiği bir yâdigâr olarak gören şâir, “Kaybolan Şehir”de, orasının “Fîrûze renkli kubbeleriyle” tamâmen “bize âit” bir belde olduğunu vurgular. Kılıç kuvvetiyle, yâni maddî güçle fethedilen şehir hemen arkasından mânen de fethedilmiş, içerisinde kısa sürede yepyeni bir hayat teşekkül etmiş; kendisine târihî ve kültürel bir anlam dâhil edilmek sûretiyle, daha önce aynen Anadolu’da olduğu gibi, burası da özbeöz vatan toprağı hâline getirilmiştir.³⁸

“Kaybolan Şehir”de de adı geçen İsâ Bey, Yahyâ Kemal’in hâ-

³⁷ Beşir Ayvazoğlu, *Yahyâ Kemal-Eve Dönen Adam*, İstanbul 2008, s. 526.

³⁸ Kılıçla fethedilen beldelerin en eski câmiinde, bunu sembolik olarak ifâde etmek üzere, cuma günleri hoca efendi hutbe okumak üzere minbere kılıcı bir nevi bas-ton gibi kullanarak çıkmaktadır.

tıralarında geniş bir yer tutmaktadır. Çünkü, “İsâ Bey’in fetihde açılmış mezarlığı”nda şâirin annesi Nakiye Hanım da yatmaktadır.

Yahyâ Kemal’in Rumeli topraklarına olan bağlılığı sâdece orada doğmuş olmaktan, hâfızasındaki ilk fotoğrafların orada çekilmiş olmasından gelmez; biraz da, o çok sevdiği, bütün mânevî varlığını kendisine borçlu olduğu annesini de o topraklarda bırakmış olmasından kaynaklanır. Orası kaybedilince, bir bakıma kendi benliğini, şahsiyetini oluşturan aslî unsuru da kaybetmiş olur.

*Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için.*

derken, bu kaybedişin derin hüznü de hissedilmektedir.

Yahyâ Kemal’in yakın çevresinde bulunanlardan biri olan Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, onun İstanbul’da Üsküdar, Atikvâlîde ve Kocamustafa Paşa gibi semtlere duyduğu alâka ve sevgiyi, evleri, türbe ve câmileri, insanları ve yaşanan hayâtıyla bir anlamda bu semtlerde Üsküp’ü bulmasına bağlamaktadır.³⁹

İstanbul’dan tam altmış bir sene önce fethedilmiş olan Üsküp, Yahyâ Kemal’in gözünde bütünüyle Rumeli coğrafyasını temsil etmektedir. Rumeli’yi kaybedişimizin meydana getirdiği derin hüznün, onun kalbinden ölünceye kadar silinemeyecek bir acı hâlinde yaşamıştır. Muhayyilesindeki hâliyle kalması için daha sonraki yıllarda fırsat düştüğü halde uzun müddet Üsküp’e bir daha gitmeyen veya daha doğru bir ifâdeyle “gidemeyen” Yahyâ Kemal, ilk defa 1925 yılı sonlarına doğru Üsküp’e gelir. Burada önce annesinin mezarını ziyâret eder; çocukluğunun geçtiği mahalle ve sokakları içi burkularak derin bir hüznle dolaşır. Çünkü, “hayâlinde hep eskisi gibi sakladığı” bu toprakları çok değişmiş bir şekilde bulur.

1930’lu yıllarda, bu sefer bir dostluk antlaşması için gittiği Belgrat’tan Üsküp’e de geçer ve burada sâdece bir gece kalır. Çünkü onun gözünde hicret edilen toprakların artık bütün büyüğü bozulmuştur. Büyük bir yürek burukluğu içinde hâtıralarında bu ziyâreti şu satırlarla anlatır:

“(…) On altı yaşımdan kırk iki yaşıma kadar Rakofça’yı görmedim ve

³⁹ a.g.e., s. 527-528.

dâima tahattur ettim. 1912 mel'un harbi başladığı gün ilk hamlede kaybettiğimiz topraklardan biri orası oldu (...) Belgrat'tan Üsküp'e bir günlük bir seyahate çıktım. Tren, Rakofça'nın yanından geçecekti; refâkatime verilen kâtip Kemal Bey'le trenin penceresinden Rakofça'ya bakıyorduk. Yerini tâyin etmekle berâber çiftliği iyi tefrik edemedik. Onun bulunduğu sırtta büyük bir kilise kubbesi görünüyordu. Bizim zamânımızda bu kilise yoktu; kalbim muammâlî bir hüzün içindeydi (...) Otuz sene sonra Üsküp'ü şapkalı olarak ziyâret ettim. Sultan Murad Câmîi'ne gittim. Beyanbaba Türbesi'ni gördüm. Türbenin arkasında Yeni Mektep'te müslüman çocukları ber-mûtad cıvıldaşıyorlardı. Sırplar, bütün diğer mektepleri kaldırmışlar, yalnız eski mahalle mekteplerini ve o meyanda da Yeni Mekteb'i bırakmışlardı. Lâkin başım şapkalı olduğu için Yeni Mekteb'i ziyâret edemedim.”⁴⁰

*

Yahyâ Kemal ilk mısırâlarını 1911 yılında Brötanya seyahati sırasında yazmaya başlayıp ancak 1925 yılında tamamladığı “Açık Deniz” şiirinde de, acısını çok derinden duyduğu bu “Kaybolan dünya”nın ıztırâbını oldukça kuvvetli bir şekilde ifâde eder.⁴¹ Ancak o burada acılarının içine gömülüp kaybolmak yerine, “akıncı cedlerinin fetih ihtirâsı” ile maddî planda olmasa da, sanat ve kültürel bağlamda içine hapsediği sınırları aşmayı dener. Yahyâ Kemal'in, “Bu manzûme en uzun zamanda yazdığım şiirdir ve benim hayâtımı ihtivâ eden bir hikâyedir.”⁴² dediği “Açık Deniz”in daha ilk mısırâlarında, yaşadığı trajediyi ve derin hüznü farketmemek mümkün değildir:

*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havasını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını.*

Artık bu mısırâlarda hayal gerçeğe, acı ise umuda karışmaya baş-

⁴⁰ *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, s. 29-32. Bu konu için ayrıca bk. Âlim Kahraman, *Yahyâ Kemal Beyatlı*, İstanbul 2008, s. 295-297.

⁴¹ Şiir ilk defa *Tâvus* (nr. 1, 1 Nisan 1341/1925, s.7) dergisinde yayımlanmıştır.

⁴² *Edebiyata Dâir*, İstanbul 1971, s. 263.

lar; şâir bir yandan Üsküp'ü, bir yandan da annesini kaybetmiş olmanın ıztırâbıyla bir daha dönmemek üzere bedenen Rumeli'den ayrılır.

Mehmet Kaplan hocamız, bu şiiri farklı açılardan ele alıp tahlil ettiği incelemesinde: “Çöken âlem, onun şiirlerinin aynasında ebedî akisler bırakarak kaybolur. Kuğunun son şarkısı kadar hüznü ve güzel olan bu şiirlerde, mâzîmizin en değerli tarafları sanatın ihtişamı içinde parlar.” değerlendirmesini yapar ve Yahyâ Kemal'in burada, “çirkin hâlihâzır karşısında, târihin kahramanlık ve güzellik dolu ülkelerine çekildiğini” belirtir.⁴³

Şiir boyunca engin denizle dostluk kurmaya, bir bakıma onu anlamaya çalışan şâir, sonunda:

*Dindirmez anladım bunu hiçbir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrısı.*

diyerek acısının büyüklüğünü ifâdeye çalışır.

*

Yahyâ Kemal, “Akıncı” şiirinde de görülebileceği gibi, “Her yaz şimâle doğru” bir koşu tutturan, yâni akına çıkan ecdâdıyla her zaman övünmüş ve yaşadığı müddetçe kalbinde dâima onların ihtirâsını duymuştur.

Nihad Sâmi Banarlı'nın naklettiğine göre, Yahyâ Kemal Paris'te iken bir ara eski Türk akıncılarının bir türlü hayâlinden çıkmadığını, onların Rumeli topraklarının fethinde bir kahramanlık destanı yaratan macerâlarını hatırladıkça, kendisini öz vatanında, hattâ târihin içine girmiş hissettiğini; “akın” ve “akıncı” tâbirlerini de Türk şiirinde ilk defa yine kendisinin kullanmış olduğunu söylemiş.⁴⁴

Yahyâ Kemal, aynı şekilde, 1905 yılında Londra'da bulunduğu sırada bir Türk destanı yazmaya karar verdiği zaman, kafasında ilk canlanan fotoğraf da, “akıncı cedleri”nin serhat boylarında gerçekleştirdiği fetihler olur. Paris'te geçirdiği yıllarını hikâye ettiği hâtıralarında ise, kendisini yıllarca peşinden sürükleyen bu destanı yazmadığını, ancak yazmaya uğraşırken kendine mahsus şiir dilini nasıl

⁴³ *Şiir Tahlilleri*, C. I, 4. b., İstanbul 1969, s. 191.

⁴⁴ Nihad Sâmi Banarlı, *Yahyâ Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960, s. 82-84.

bulmuş olduğunu da uzun uzadıya anlatır.⁴⁵ 1912 yılında Paris'ten İstanbul'a, yâni "evine döndüğü" zaman, zihninde bir türlü yazılamamış bu destana âit aşağıda yer alan bâzı mısırâlar vardır:

.....bir kanlı sevinç
Kahkahaâtiyle bu hevvâlenin en genç, en dinç
Şehsüvârânı kılıç koymamak azmiyle kına
Dolu dizgin koşuyorlardı akından akına

Canavarlar kaçıyormuş gibi gür bir doludan
Bir salîb ordusu bozgun kaçıyor Niğbolu'dan

Bin yüzde Nemçe.... gelirken akın akın
Yalnız onun celâdeti durdurdu ansızın
Beç'den kopup da Üsküb'e varmış o bozgunu
Türkoğlu bir dakika unutmaz fakat bunu.

Yahyâ Kemal'in, 1934 yılında "Soyadı Kânûnu" çıktığı zaman almış olduğu "Beyatlı" soyadı da, baba tarafından büyük cediti "Şehsüvâr"ın tam Türkçe karşılığıdır ve bu onun bir bakıma bu târihte de akıncı rûhuna ve ihtirâsına nasıl bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁶

*

Yahyâ Kemal'in 1939 yılında yayımlanan "Mohaç Türküsü" adlı şiiri de, yukarıdaki şiirlerle aynı kategoride ele alınabilecek dikkate değer örneklerden biridir. Şâir burada, şiir diliyle, büyük Osmanlı pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleyman'ın 29 Ağustos 1526 târihinde Macar Kralı Layoş'u adı geçen ovada yapılan meydan muhârebesinde büyük bir mağlûbiyete uğratmasını hikâye etmiştir. Bilindiği gibi, savaş sonunda Layoş ölmüş ve Macaristan, Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.

"Mohaç Türküsü"nde işte bu muhârebeyi anlatan Yahyâ Kemal, savaşta şehit düşen akıncıların ruhlarının cennete nasıl yükseldiğini de şu mısırâlarla dile getirir:

Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı

Bir bir açılırken göğ, son defa yarıştı;

⁴⁵ Çocukluğum, Gençliğim, Edebî ve Siyasî Hâtıralarım, s. 103.

⁴⁶ Yahyâ Kemal-Eve Dönen Adam, s. 24-25.

Allah'a giden yolda meleklerle karıştık.

*Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!*

*Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle berâber.*

*

Yahyâ Kemal "Ufuklar" adlı şiirinde de, yine Rumeli topraklarını ve özellikle orada yabancı ellerde bir nevi gurbette kalan annesinin kabrini hatırlar. Şâir, "Hasan Rızâ'ya Sesleniş"te ise, kendisi gibi "muhâcir" olan bir hemşehrisine şöyle seslenir:

*Rumeli'nin Hasan Rızâ'sı
Yâdında mı Üsküb'ün fezâsı
Yâhut Kalkandelen kazâsı
Vardar ve uzakta karlı dağlar.*

*Üsküp ki bir Müslüman şehirdi
Binbir türbeyle müştehirdi
Vardar'sa önünde bir nehirdi
Her an tekbirlerle çağlar.*

Yıllarca Yahyâ Kemal'in yakınında bulunan ve onu en iyi anlayanlardan biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, "Yahyâ Kemal Hakkında" adlı yazısında, onun "Akıncı" ve "İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel" gibi bir kısım şiirleriyle, edebiyâtımızdaki destânî şiir eksikliğini gidermeye çalıştığını belirttiikten sonra, "eski bir akıncı âilesinin çocuğu olan ve aktüel hâdiselerin ıztırâbını bir mâzî hülyâsıyla avutan, jestin asâletini ve hakîkî kıymetini bilen bir şâirin destana gitmesi kadar tabîî bir şey yoktur!" demek sûretiyle, yukarıdan beri îzah etmeye çalıştığımız şekilde, onun târihî ve kültürel bir bağla hayâtının sonuna kadar Rumeli coğrafyasına nasıl bağlı kaldığını îzah eder.⁴⁷

Yine A. H. Tanpınar, Yahyâ Kemal'in ölümünden kısa bir süre sonra, 25 Mart 1959 târihli günlüğünde, üstâdından: "Otelin odasındaki hasta ve büyük kuş. Muhâcir kuş!"⁴⁸ şeklinde söz eder ki,

⁴⁷ *Edebiyat Üzerine Makâleler* (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 1969, s. 340.

⁴⁸ *Günlükler'in Işığında Tanpınar'la Başbaşa* (haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), İstanbul 2007, s. 159. Yahyâ Kemal 1949 yılında Pakistan büyükelçiliğinden emekli

kanaatimce bu da onun, hayâtı boyunca muhâcirlik psikolojisinden hiçbir zaman kurtulamadığını en güzel ifâde eden oldukça isâbetli bir tespittir.☞

olduktan sonra ölünceye kadar Gümüşsuyu'nda Üsküdar'a bakan ve şu anda yerinde bir otopark bulunan Park Otel'in bir odasında yaşamıştır.

Babam Prof. Dr. Ahmet

Câferoğlu'nun Anısı'na

Nazan Ölçer

Babam Prof. Dr. Ahmet Câferoğlu'nun yaşamı, hocalığı ve Türkoloji dünyâsındaki öncü çalışmaları hakkında çok sayıda yayın yapıldı. Yetiştirdiği, hepsi değerli bilim adamı olmuş eski öğrencileri onun anısını gerek yayınlarında, gerekse düzenlenen toplantı, konferans ve bildirilerde canlı tuttular. Pek çoğunu tanıdığım bu eski dostlara vefâları için teşekkür borçluyum.

Ben ise bu yazıda onu bilim adamı kimliğinin dışında müstesnâ bir baba ve emsalsiz bir yol gösterici olmuş bir insan olarak anmak isterim. Ama gene de onu bu vasıflarıyla anmak için kısaca yaşamının izini sürmek gerekir. Çünkü pek çok davranış biçiminin kaynağının da öyle anlaşılacağını sanıyorum.

Babam 1899 yılında Azerbaycan'da Gence şehrinde doğmuş. Ticâretle meşgul varlıklı bir âileden geldiğini biliyoruz. Kendisinden büyük iki ablası ve bir ağabeyi ile kalabalık bir âile oluştururken küçük yaşta önce babasını, daha sonra da annesini kaybedince amcalarının âileyi himâyelerine aldığı anlaşılıyor.

Gence 'de tamamladığı lise tahsîlinden sonra, âilesi tarafından ekonomi tahsîli yapmak üzere Kiev Yüksek Ticâret Okulu'na gönderilmiş ancak Rus ihtilâli ve arkasından patlak veren İç Harp yüzünden Azerbaycan'a geri dönerek Azerbaycan'ın bağımsızlık hareketinin içinde yer almış, kısa ömürlü Azerbaycan Cumhûriyeti döneminde bir süre Bakü Üniversitesi'ne devam etmiş, ülkenin Kızıl Ordu tarafından işgâli üzerine de Azerbaycan'ı terkederek Türkiye'ye

gelmiş ve İstanbul Üniversitesi'nde (Dârülfünun)'da Fuat Köprülü'nün öğrencisi olarak Türkoloji tahsiline başlamıştır.

Tuhaftır, babam memleketine duyduğu büyük hasrete rağmen, o yıllardan hemen hiç bahsetmezdi, sanki kabuk tutmuş bir yaraya dokunmak istemez gibiydi. Anlattığı tek tük anısından biri, hafta tâtili gelince yatılı okuldan eve gelmesi, yıkanıp âilesi ile sofraya oturması ve dört gözle beklediği pilâvını yiyip gene okulun yolunu tutması idi. Çocuk kafamla bana çok kısa ve basit görünen bu hafta tâtili tasvîrinin kısalığını sorunca, derslere okulda daha iyi çalışıldığını söyleyerek konuyu kapatırdı.

Belki de o yüzden evimizde cuma günleri akşam yemeği için her zaman büyük bir sofraya kuruldu ve menüde dâima pilâv da yer aldı. Bu dâvete bile gerek duyulmayan bir gelenek oluşturduğu için, misâfir olmadan sofraya oturulduğu hiç bir cuma günü hatırlamıyorum.

Her hafta farklı misâfirler olurdu ama gelenlerin içinde iki kişi hiç değişmedi, bunlar Azerbaycanlı Mir Yâkub bey ile Kazanlı Ayaz İshaki bey idi. Âdeta âilemizin bir parçası olan bu iki yaşlı misâfir, benim de çok sevdiğim ve her cuma heyecanla beklediğim kişilerdi. İkisini de uzun siyah paltoları, yağmurlu ve karlı günler için hazırlıklı olarak ayakkabılarının üzerine giydikleri siyah lastik galoşları ile hatırlıyorum. En erken gelen ve en son ayrılanlar da onlar olurdu. Biraz onların yanında kalıp onları dinlememe izin verilir, sonra yemeğimi yemem ve yatmam için evdeki yardımcı abla beni almaya gelirdi. Karlı bir kış günü uyumayıp misâfirlerin gitmesini bekledim, umudum bu iki yaşlı âile dostunun gitmeyip belki bizde yatıya kalması idi. Ama kalmadılar. Onların yolda kaymamak için kol kola girip tramvay yolunda durağa doğru ilerlemelerini, upuzun boyu ile Ayaz bey ve kısa boylu Mir Yâkub beyin yağın kar altında giderek kayboluşları, bugün bile gözümün önünden gitmez.

Gelen konuklar arasında genellikle vatanlarından siyâsî nedenlerle ayrı düşen Türkistanlı, Başkırt, Tatar, Âzerî yazar, târihçi ve şâirler, yabancı Türkologlar olurdu. Yemek sonrası salona geçilir ve

yüksek sesle, bâzen de anlamadığım, annemden Rusça olduğunu sonradan öğrendiğim bir dilde yapılan tartışmalar evin arka tarafına kadar ulaşırdı. Bâzen çok misâfirin olmadığı cuma günleri onlarla daha uzun zaman geçirmeme, yeni başladığım piyano derslerimden öğrendiklerimi çalmama, hattâ annemin bana ezberlettiği Yahyâ Kemal'in son şiirlerinden birini okumama izin verilirdi.

Annem babamın üniversiteden öğrencisi idi. Edebiyatı sevdiği kadar, müziği ve güzel sanatları da sever, o yılların sınırlı koşulları içinde izlemeye gayret eder, bana da öğretirdi. Mükemmel bir ev sâhibi olmanın yanı sıra gelen misâfirleri gerçekten benimserdi. Özellikle Mir Yâkup ve Ayaz beyler ile âdeta baba-kız gibi idiler. Pansiyonda kaldıklarını hayal meyal hatırladığım bu iki dost için hafta içi evde yemek yapılır, reçel kaynatılır ve kaldıkları yere götürülürdü.

Sıcak bir evin varlığı bu dostlar için önemli olduğu kadar, bizzat babam için de sanıyorum uzun yıllar sonra kavuştuğu bir bahtiyarlık olmalı. Hep yalnız yaşamış bir insan olarak şimdi o, yalnızlığın ve ev hasretinin ne olduğunu bilen biri olarak başkalarına kapısını açmaktaydı.

Oturduğumuz apartmanda bizden başka kirâcı olarak bir Ermeni bir Rum âile daha vardı, ev sâhibimiz de gene bir Rum karı kocaydı. Zâten mahalledeki kozmopolit yapı, o yılların bütün İstanbul semtleri için de geçerli olmalı. Bizim mahallemiz yaşlı saraylı hanımlar, harp zengini olduğu söylenen bâzı Türkler, çoğunlukla da orta sınıf memur ve tüccar âilelerin yaşadığı bir mozaik görünümündeydi. Her türden bayram, yortu, düğün ve cenâzenin birlikte yaşandığı, keder ve neşede ortak olduğu bu ortamda babama büyük bir saygı gösterildiğini çocuk gözümle bile görmekteydim. Bu, o yıllarda sayısı fazla olmayan üniversite profesörü sıfatının ötesinde, onun kimseden esirgemediği insânî tavrından kaynaklanmaktaydı. Âile reisi varlık vergisi nedeniyle Anadolu'ya gönderilen zor durumdaki bâzı hasta komşuların tedâvileri için babamın o yıllarda onlara sâhip çıkmış olduğunu pek çok kişiden duydum. Böylesi yakınlık ve tüm çevresine karşı olan ilgisini, yıllar sonra üniversitedeki öğrencilerinden, asistan

ve diğler meslektaşlarından da duyacak, bizzat da gözlemleyecektim.

Evimize gelen misâfirlerin önemli kişiler olduğunu bâzen konuşmalardan çıkarırdım ama vatanları için ne denli değerli olduklarını yıllar sonra öğrendim. En güzel sürpriz de yakın târihte Kazan'a yaptığım bir seyâhatte, Kazan Millî Müzesi Müdürü'nün bana özel bir vitrinde çok uzun yıllar bulundurulması bir yana, okunması bile yasak olan millî şâirleri Ayaz İshaki'nin kitap ve fotoğraflarını, bâzı özel eşyâlarını göstermesi oldu. Şâiri bizzat tanıdığımı söylememe pek inanmamış gibi baktı, beni gezdirmeye devam etti

Nedense bu anılar hep sonbahar ve kış ayları ile sınırlı. Çünkü ilkbahar bitip yaz başlar başlamaz babamın Anadolu'ya dil araştırmaları için gidiş hazırlığının başlayacağını bilirdim. Bu hazırlık bizim de annemle yolculuğa çıkmamızın işâreti idi. Çünkü kendi yol hazırlığının yanı sıra, bizim de biletlerimiz alınır ve babam bizi İzmir'e, yazı geçireceğimiz anneanneme götürecektir vapura kadar geçirir, vedâlaşır ve ayrılırdı. Yaz sonu döndüğümüz zaman babam da araştırmalarından dönmüş olur, evdeki kurulu düzen yeniden başlardı.

Anadolu'nun farklı bölgelerine o dönemin kısıtlı hattâ ilkel ulaşım ve konaklama koşulları içinde yapılan bu gezilerin, büyük sabır isteyen araştırma ve tespitlerin ne büyük değer taşıdığını elbette çok sonraları anladım. Ancak onun sabırsızlıkla bu dönemi beklediğini ve her seferinde âdeta günlerini saydığını hatırlıyorum.

Annemin âilesi İzmir'deydi, babamın bütün âilesi ise Âzerbaycan'da kalmıştı. Yegâne akrabâsı olarak, İkinci Dünya savaşı hemen öncesi İran pasaportları sâyesinde ülkeden çıkmalarına izin verilip Türkiye'ye gelebilmiş olan eniştesi, ablalarından biri ve üç yeğen bulunuyordu. Gelişten kısa süre sonra hayâtını kaybeden abla ve çok yaşamayan enişteden sonra ise, akrabâ olarak sâdece üç yeğeni kaldı.

Yapayalnız geldiği Türkiye'deki ilk yıllarında onu himâyesine alan Fuat Köprülü ve özellikle de Fuat Köprülü'nün annesini sanıyorum babam, bir anlamda âilesinin yerine koymuş olmalı. O yaşlı Hanımefendi'ye muntazaman her bayramda gitti, büyük hürmetini

gösterdi. Bu ziyâretlerin birine beni de götürdüğünü hatırlıyorum. Sultanahmet Akbıyık'ta bulunan târihî ahşap köşk, sâhil surlarının burçlarından birini de içine alarak genişlemekte, Fuat beyin ünlü kütüphânesinin de yer aldığı bu burç köşke kapalı camekânlı bir köprü ile bağlanmaktaydı. Kitap raflarının çepeçevre yer aldığı burcun içi, yaşlı hanımın kemikli zayıf bembeyaz elleri, bana verdiği dantelli mendil bugün bile gözümün önünde.

Babamın evde pek çok işi kendisinin yapmasına şaşırırdım. Yolculuklar öncesi bavulunu kendi hazırlar, ev halkı sâdece gereken çamaşır ve gömlekleri katlar, önüne koyardı. Bâzen büyük bir keyifle bâzı Âzerî yemeklerini yaptığını, reçel kaynattığını, onları kiler odasında raflara dizdiğini ve keyifle seyrettiğini hatırlıyorum. Büyük bir özenle ayakkabılarını boyadığını, beni yanına oturtup, insanın her şeyi bilmesinin, işini kendi yapmasının onu kimseye muhtaç etmeyeceğini anlattığını da hiç unutmadım. Disiplinli ve programlıydı, isrâfı sevmez ama elzem olan harcamalar da elbette lâyıkiyle yapılırdı.

Evine düşküdü. Nâdiren eve eli boş gelirdi. Bâzen Kapalıçarşı'ya uğramış, o zaman sayısı hayli çok olan İranlı Âzerîlere âit halıcılardan bir halı almış olur, bâzen da çantasından gene Kapalıçarşı'dan alınmış bir lamba veya vazo da çıkabilirdi. Pek çok hattat dostu vardı, bâzen satın aldığı, bâzen de onların hediye ettiği irili ufaklı yazıları özenle ebrûlarla çerçevelemesini ilgiyle seyredirdim.

Benimle ilişkisi elbette yakındı ama onunla geçirdiğim zaman genelde tâtil günleri ile sınırlıydı. Onunla arada Nişantaşı parkına, Taksim parkına, özellikle bayramlarda renkli akan suları seyretmeye gittiğimizi hatırlıyorum ama bana ayıracağı çok zamânı da yoktu, öte yandan ben ona göre hayli geç, onun olgunluk yaşlarında doğmuş bir cocuktum. Bunun bilincine sanıyorum ben ondan önce vardım, bunun aramızda bir iletişim sorunu yaratmamasını istedim. Konuşacağımız ortak konular yaratma çabasına düşerek, onun kütüphânesinde giderek daha çok zaman geçirmeye başladım.

İçeriğini çok anlamasam da sayfalarını çevirmeye, resimli ise-

ler, onları biraz anlamaya gayret ettim. Duvarlarda onun Almanya yıllarındaki hocalarının imzalı fotoğrafları asılı dururdu, ona sora sora Türkoloji'nin büyük öncülerini tanıdım, isimlerini ezberledim. Onun gibi okumak, başarılı olmak, en önemlisi de, bunları onun belki göremeyecek olma ihtimâli korkusuna karşı, her şeyi çabucak yapma ve bitirme telâşi, giderek neredeyse bende bir saplantı oldu.

Muhâcir olan herkeste mevcut olan gidilen yere "kök salma" dürtüsü şüphesiz babamda da vardı. Bir evimizin olması, kirâdan kurtulma ve ev sâhibi olma düşüncesinin büyük bir hedef olarak evde konuşulmaya başlandığı yıllarda, ilk sosyal konut projesi olarak planlanan Levent mahallesi de satışa sunuldu ve babam bu yeni mahalleden ev almak için başvuran ilk kişilerden biri oldu. O yıllarda İstanbul'un hayli uzağında yapılmasına başlanan proje uzun süre "kurtların indiği dağ başı" olarak nitelense de, kısa sürede inşaat ilerledi ve biz 1951 yılı Nisan ayında yeni evimize taşındık.

Aslında bu uzak tarafların çok da yabancı sayılmazdık. Levent mahallesinin bir önceki durağı o zamanlar Mecîdiyeköy idi ve geniş dutlukların olduğu arâzide Levent evlerinden önce başka bir mahalle, bugün yerlerinde yüksek binâların yükseldiği Merkez Bankası evleri diye anılan bir proje gerçekleştirilmişti.

Bu bahçeli evlerden birisi İstanbul'daki Âzerbaycanlıların kurduğu "Âzerî Kardeşler Yardımlaşma Derneği" adını taşıyan dernek tarafından kirâlanmıştı. Kirâ, herkesten toplanan âidatlar ile ödeniyor, hafta sonları bütün Âzerîler âileleri ile birlikte oraya geliyor, semâverde çay hazırlanıyor, müzik çalınıp millî danslar yapılıyor, gençlere öğretiliyordu. Ancak bir süre dâima önce Âzerbaycan siyâseti ile başlayıp, dernek yönetimi ile devam eden ve sert tenkitlere varan tartışmalar başlıyordu.

Babamla pek çok hafta sonu Mecîdiyeköy'e, derneğin toplantılarına gittik. Sanıyorum benim de o çevreleri tanımamı, diğer Âzerîlerle, akranlarımla arkadaş olmamı, belki müzik ve millî danslara uzak kalmamamı istiyordu. Ancak bitmek bilmeyen dernek tartışmaları sanıyorum onu da bıktırdı ki, bir süre sonra gitmez oldu. Zâ-

ten kısa süre sonra da Levent'e taşınma telâşımız başladı.

Mahalle gerçekten çok uzaktı ama bir bahçeli eve sâhip olmak herkeste, en çok da babamda müthiş bir mutluluk duygusu yarattı. Sokağımız ve bize paralel sokaklar âdeta bir üniversite kampüsü görünümündeydi. Edebiyât Fakültesi'nden Prof. Vâhit Turhan ve Doç. Cevdet Perin, Prof. Vehbi Eralp, Güzel Sanatlar Akademisi'nden heykeltıraş Nejad Sirel ve ressam Cemal Tollu, iç mîmar Vedat Ar, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Eyüp Kömürcüoğlu ve ünlü yazar Reşat Nûri Güntekin yeni komşularımızdı. Bahçeler düzenleniyor, ön bahçeye çiçekler, arka bahçelere meyve fidanları alınıyor, herkes büyük bir hevesle bu uzak ama modern mahalledeki hayâta uymaya çalışıyordu.

Ne yazık ki, bu yeni heyecan âile yaşamamızdaki kara bulutları dağıtmaya yetmedi. Annemle babam arasında bir süredir benim bile gözlemlediğim gerginlik giderek arttı ve boşanmaya karar verildi. O yaz başı bizi gene Galata rıhtımından İzmir'e uğurladı, sonbaharda dönüşümüzde annem ayrı eve taşındı, ben yatılı okula verildim. Kış aylarını daha çok okulda, yaz aylarını bâzen okulun Burgaz Adası'ndaki kampında veya İzmir' de anneannemin evinde geçirmeye başladım. Babam için ise, yeni evinde farklı bir yalnızlık dönemi başladı.

Bu dönemde çok çalıştığını, farklı ülkelerdeki kongrelere artık daha sık zaman ayırdığını farkediyordum. Bir süre sonra da önce Bağdat Üniversitesi'nde kurulacak yeni bölümler için iki yıllığına Bağdat'a, daha sonra da kurulmakta olan Erzurum Üniversitesi'nde görev yapmak üzere Erzurum'a gitti. Ben kışları yatılı okuldaydım, mektuplar aracılığıyla haberleşiyorduk. Ona uzun uzun okulu, dersleri, düşündüklerimi yazıyor, ondan gelecek cevapları da dört gözle bekliyordum. Belki vakit olup söyleyemediklerimizi yazıyla daha iyi anlatabiliyorduk. Benim mutlaka Almanca öğrenmemde ısrarcı olmuştu, Alman dilinin bilim dili olduğunda ısrarcı idi. Bu doğrultuda da, o yıllarda bu eğitimi veren yegâne okul olan Avusturya Lisesi'ne kaydedilmiştim. Mektuplarımda iyice öğrenmeye başladığım bu dil-

de bâzı pasajlar yazabildiğimi görmek, hoşuna gitmekteydi.

Sonunda gelip döndüğü zaman ben de artık büyümüşüm, o da yeniden İstanbul'daki hayâtını yeni şartlara göre biçimlendirmeye koyuldu.

Levent'teki eve onu görmeye gitmem hafta sonları orada kalmaya başlamam, babamın farklı bir yönünü, öğrencileri ile olan benzersiz ilişkisini tanımamı sağladı. Onların hepsini yakından tanıyor, güçlü ve desteğe muhtaç yönlerini gâyet iyi izliyor, dertlerini biliyor ve yardım ediyordu. Bir keresinde Muharrem Ergin Bey'den parası olmadığını anladığı öğrencilere nasıl dolaylı şekilde para yardımı yaptığını dinlemiştim. Taşradan gelen bâzı öğrencilerin, özellikle de kız öğrencilerin âileleri ile olan sorunlarının çoğu kez onun tarafından nasıl ustaca çözüldüğünü hayretle seyrettim. Nişanlanmalarına, evlenmelerine yardım ettiği öğrenci sayısı şüphesiz benim bildiklerimden fazladır.

Öğrencilerini, hele ileri sömestrdekileri hafta sonu toplu halde evine çaya dâvet eder, onlarla hoca-öğrenci değil, yetişkin insanlar gibi görüşür, sohbet ederdi. Sonraları yurt dışı tahsîlim sırasında gördüğüm ve çok olağan olan hocaların öğrencileri ile dostluğu, onları evlerine çağırmalarının bizde başka bir örneğini ne o zaman, ne de sonra gözlemlerdim.

Bâzen, ona yardım etmek ve dâvet öncesi her şeyi son defa gözden geçirmek için eve gittiğimde, evin nasıl düzenli, vazodaki çiçeğe kadar hazırlanmış olduğunu hayretle görürdüm.

Onu öğrenciliğim boyunca hiç üzmemeye kararlıyım, öyle de oldu. Sınıfımın en iyisi olmaya, okulumu en iyi öğrencilerden biri olarak bitirmeye çalıştım. Yurt dışında okumak isteğimi ona açtığımda da, karşı çıkmadı. Bunun maddî bir fedâkarlık ötesinde, onun için bir süre daha yalnız bir hayat anlamına geleceğini bildiği halde, arkamda durdu, belki de ne yapacağımı görmek istedi.

Münih Üniversitesi'nde, Prof. Babinger'in dersine ilk olarak girdiğim zaman, ders sonrası beni yanına çağırıp, babamdan bir mektup aldığını, mektupta ona parlak bir öğrenci gönderdiğini ve

onun iyi yetişmesini sağlamasını istediğini yazdığını söyledi. Bu isteğinin karşılığını verdiğimi sanıyorum. Üniversiteyi hiç zaman yıl kaybetmeden onu çok memnun edecek çok iyi derecelerle bitirdim. Derslerimde gösterdiğim başarı karşılığı Bavyera devletinin yüksek başarı bursuna bile lâyık görüldüm.

Hayâtımın bütün evrelerini babamın görmesini dâima çok arzulamıştım, erken yaşta evlenmem, çocuk sâhibi olmamın gerisinde biraz da bu korkunun yattığını sanıyorum. Üniversite bitiminde, Türkiye'ye dönüşüm sonrası Levent'teki evde hepimizi artık yeni bir hayat bekliyor olacaktı, öyle de oldu.

Bu yeni evrenin babamı önce biraz tedirgin ettiğine şüphe yok. Evin her tarafa sinmiş sessizliği bir anda yerini kalabalığa, genç insan kahkahalarına, çocuk seslerine bıraktı. Gelen giden arkadaşlarımız, saatler süren yemekler bize “acaba onu rahatsız ediyor muyuz” tedirginliğini yaşatırken, onun bu trafikten aslında son derece mutlu olduğunu görmek gerçekten şaşırtıcı oldu. Sonunda neredeyse, bizim için geldiklerini sandığımız arkadaşlarımızın bizi bırakıp babamla sohbete dalmaları, üniversite sorunlarından târihe, memleket meselelerine varan tartışmalarını dinlemek, herkese onun içindeki genç rûhu yeniden keşfetme şansı verdi.

Yaşlı günlerinin en büyük neşesi ise, torunu idi. Neredeyse bütün günün en heyecanlı beklediği ânı, torunu ile geçireceği saatler idi. Onun yuvadan, daha sonra da ilkokuldan dönüşünü bekler ve sonra uzun sohbetleri başlardı. Oğlum Almanya'da doğmuştu ve babama adını “Çınar” koymak istediğimizi yazdığım mektuba verdiği ve hâlâ sakladığım cevâbımda “gövdesi ve dalları ile herkese kucak açan gerçek bir çınar olsun, ama kendi babamın adı İsmâil'i de koymayı da sakın unutma!” demekteydi. Böylece geride bıraktığı âilesi ile de bir bağ kuruyordu.

Beni çok kez şaşırtan, hattâ bâzen tedirgin edebilecek derecede açık sözlü idi. İlmî çalışmalarının bâzı aşamalarında bu açık sözlülüğün ona meslekî hayâtında bâzı zorluklara mâlolduğunu annemden dinlemiştim. Onun bu tarzının pek çok hikâye ve fıkraya da mal-

zeme teşkil ettiğini biliyorum. Bâzısı yakıştırma olsa da, emînim verdiği bâzı tepkiler ve ağzından dökülenler, rahatça bir Nasreddin Hoca hikâyesi tadında addedilebilir. Son derece alçak gönüllü idi, herkesle ânında dostça ilişki kurabilirdi. Evimize soba kurmaya gelen Niko ustadan, çimleri kesen Hamit Efendi'ye kadar çay ikram etmediği, oturup sohbet etmediği tâmirci yoktu.

Dostluklara değer verirdi, kin tutmazdı, öfkeleri saman alevi gibi bir parlar, sonra da sönerdi. Yaşadığı süre içinde pek çok konuda ayrı düşündüğümüz oldu, benzeştığımız çok husus olduğu için, ikimizin sesi de bâzen aynı yükseklikte çıkabildi, ama her tartışmanın sonunda ilk önce yumuşayarak söze başlayan dâima o oldu

Hayâta dâima olumlu bakan bir kimseydi. Umutsuzluğa kapıldığını hiç görmedim. Yirminci yüzyılın büyük siyâsî ve sosyal hareketlerinin yaşandığı bir evrede dünyâyâ gelmesine, doğduğu topraklardan ve âilesinden uzakta, hayâtını genç yaşında tek başına sürdürmek zorunda kalmasına rağmen, hayâta ilişkin her husûsa gene de bu denli olumlu bakması beni her zaman şaşırtmıştır. Bunca çalkantı geçirmiş, iyilerin yanında pek çok kötü günü de olmuş olup da, bu kadar iyimser olabilmesini güçlü duruşuna, kendine olan güvenine bağlıyorum. Büyük keder duyduğunu bildiğim anlarda bile bu kederi kendi içine nasıl gömebildiğini, etrâfa yansıtılmayı başardığını anlamak zordu.

Geçirmiş olduğu bâzı sağlık sorunlarına rağmen günlük düzenini sonuna kadar gene de titizlikle sürdürdü. Ne 1963 yılındaki kalp krizi, ne de 1972 yılında bir dizi ders ve konferans vermek için bulunduğu Almanya'da geçirdiği kısa süreli beyin kanaması onun çalışma alışkanlığını, disiplinli yaşamını etkiledi. Çalışarak, azmederek bu hastalıkların izlerini silmeye, onları hayâtından çıkarmaya çalıştı.

Bir daha görmeyeceğini bildiği ülkesinin hasreti hiç dinmedi. Çocukluğumda radyoda bir Âzerî türküsü çalındığı zaman, radyoya kulağını dayayıp dinlediğini hiç unutmadım. Doğduğu topraklara karşı görevini Âzerbaycan târihinin önemli şahsiyetlerini, şâir ve bilim insanlarını unutturmamayı amaçlayan çalışmaları, yayınları yaparak

sürdü. Dillerin târihte dâima başlıca kültür taşıyıcısı olduğu gerçeğini bütün hayâtı boyunca savundu; dillerden, kelime ve isimlerden yola çıkarak benzersiz kültür târihi araştırmalarının öncüsü oldu.

Babamı 40 yıl önce, 6 Ocak 1975 târihinde, bir kalp krizi sonucu kaybettik. Oysa daha birkaç gün önce arkadaşlarımızla evimizde kutlayacağımız yılbaşı partisinin hazırlıklarına katılmış, yılbaşı gecesi coşkuyla dans etmiş, herkesin hayranlığını kazanmıştı.

Bugün dönüp baktığım zaman, ondan pek çok şey tevârüs ettiğimi, ne kadar çok şey öğrendiğimi görüyorum ve ona derin hayranlık ve özlem duyuyorum.👤

Bir “Mukaddime”nin Bize Söyledikleri

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı mîmârîsi ile ilgili en önemli tespitleri yapmış bir insandır. Öncelikle belirtelim ki eserin adı son derece çarpıcıdır. *İstanbul Mîmârî Çağının Menşei Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri 650-805 (1230-1402)*⁴⁹ Burada çarpıcı olan sondan başa gitmedir. Zîra rahmetli vurgulamış olur ki bir İstanbul mîmârî çağı vardır. Dünya coğrafyasında ve târihinde İstanbul’un işgal ettiği yer tartışmasız en baştadır. İstanbul’daki mîmârî eserler gerek estetik değerleri gerek sosyal alandaki konumları îtibâriyle eşine pek rastlanmayan bir özelliğin sâhibidir. Nitekim Yahyâ Kemal şöyle diyecektir:

“Eski üslûpta İstanbul’un yüz sene evveline kadar fârikası; mîmârî manzûmeleri etrâfında her biri başka çeşitte semtlerdi.

Bir semtin esâsı olan câmi yalnız bir tek binâdan ibâret olan ibâdet yeri değildi; o câmi vakfedenin devrini gösterir bir manzûmeydi; câmiin yanında medrese, imâret, tabhâne, hamam, mektep, muvakkithâne, câmiin mihrap tarafında vakfedenin türbesi, akrabâsının ve yakınlarının gömüldüğü mezarlık... Hâsılı bütün şekliyle, vakfedenin adını taşıyan ve devrini temsil eden bir levhaydı.”⁵⁰

Mîmârî eserlerin %95’i halka, topluma, insana ve insanlığa hizmet içindir. İşte bu noktadan bakınca merhum Ekrem Hakkı Ayverdi “İstanbul Mîmârî Çağı” diyor.

⁴⁹ İstanbul, 1966, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, s. 565.

⁵⁰ Yahyâ Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul, 2008, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, s. 38

“Mukaddime”de üzerinde durulan ilk konu aydınlarımızın/okumuşlarımızın Osmanlı dönemi için, artık eskidiği için burada sıralamaya gerek görmediğimiz, birtakım olumsuz, yanlış/tutucu, sağlıksız görüşler taşımalarıdır. Nitekim Ayverdi “..bir Osmanlı-Türk medeniyeti, olacak bir şey değilmiş gibi karşılanmaktadır” der. Bugün büyük ölçüde bu aşılmıştır. Ama hâlâ bir Osmanlı medeniyetinin varlığı ve mâhiyeti zihinlerde beklenen açıklığa kavuşmuş değildir. Bir de tabii hâlâ medeniyetin ne olduğu kavranamamıştır. Bir kısmımız teknolojiyi medeniyet zannediyor. Bâzıları da şekle takılıp kalmıştır. Günümüz zenginleri ve yöneticileri, Osmanlı devlet adamlarının veya varlıklı kişilerinin anlayışının çok uzağındadırlar. Bugün “Sankiyedim Câmii”ni yaptıracak kaç yöneticimiz veya zenginimiz vardır, diye sormadan kendini alamaz insan. Yeri gelmişken söyleyelim ki yakından tanıyanlar Ekrem Hakkı Ayverdi’yi hep böyle görmüşlerdir. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı da bunun en güzel örneğidir. Öte yandan Osmanlı dönemi Türk mîmârîsi, edebiyâtı, mûsikîsi vb. medeniyet unsurları hâlâ ne olduğu anlaşılabilmiş değildir. Esâsen “Osmanlı”nın da ne olduğunu pek kavramak istemiyoruz. Ama “Osmanlı” ismini kullanmak hoşumuza gidiyor. Hele “yeni Osmanlılık” çoğumuzun gurûrunu okşuyor. Bununla berâber bu yolda bir gün doğruyu bulacağımızı ümit etmek istiyorum.

Ekrem Hakkı Ayverdi kitabının gâyesini şöyle belirler: “..bizi kendimize tanıtmak, menfi, yanlış fikirleri ıslah etmek, hiçbir tetkike kavuşmamış olanları ortaya koymak, aralarındaki müşterek bağları bulmak..” Kabul etmek gerekir ki toplumumuz sâdece mîmârîde değil pek çok konuda hâlâ bu bütüncü görüşten uzaktır. Dün de bugün de, A da B de kendimizi tanımak konusunda sağlıklı ölçülerle donanmış değildir. Herkes ve her kesim inanmak istediği bir anlayışın peşinden gitmektedir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu tartışmalıdır. Esâsen bunun böyle olması yapısı gereğidir. Burada asıl sıkıntı “illâ benim dediğim doğru, seninki yanlış” diyerek birbirine düşman bölükler oluşturulmaktadır. Ama bilmeliyiz ki incelenmemiş

pek çok konu artık incelenebilmiştir. Yalnız aralarındaki ortaklıklar veya ayrılıklar konusunda yine sıkıntılar bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti, müslüman-Türk devletlerinin bir devâmıdır. Dolayısıyla ortak İslâm medeniyetinin en verimli, kucaklayıcı bir halkasını oluşturur. Bu halkanın insanlık târihi bakımından önemini, yine insanlığa katkılarını, diğer halkalarla ilişkisini açıklamak gereğini duyar Ayverdi. Ona göre, “Osmanlı medeniyeti”, ortak İslâm topluluklarından belirgin farklarla ayrılır. Bu çerçevede Osmanlı medeniyeti; dünya görüşü, adâletli ve eşitlikçi toplum düzeni, devlet ve yönetim teşkilâtındaki olgunlaşmış ve dengeli tutumu, toplumun bütün bir insan sıralamasında hemen her kesimine yayılmış ve her kesimde aynı şekilde benimsenmiş îmâna dayalı bir yaşayış, bu yaşayışın gereği olan “ferâgat”, “celâdet”, “kahramanlığı” ve “adâleti” ile bir bütünlük içindedir. Buradaki “ferâgat” kelimesini devlet, millet kısaca îman için her türlü benlik ve varlığı harcama olarak anlayalım. “Celâdet” kelimesini bu uğurda her türlü yiğitliği gösterme diye kavrayalım. “Adâlet”i ise, bir şeyin hakkını vermek diye düşünelim. Ekrem Hakkı Ayverdi’nin şu değerlendirmesi de önemlidir. Bu medeniyet insânî, insan eseri olduğu kadar, mânevî ve ilâhîdir. Madde ile mânânın tam bir uyum içinde birbirini tamamlaması ile oluşur bu medeniyet. Denebilir ki bu medeniyet, insanı merkez alan, insanın dünya ve âhiret mutluluğunu gözeten, bütün ürünlerini bu çerçevede veren bir medeniyettir. Sâdece vakıf senetlerini gözden geçirmek Ekrem Bey’in ne kadar haklı olduğunu gösterir.

Her medeniyetin olduğu kadar bu medeniyetin en önemli göstergelerinden biri şüphesiz güzel sanatlardır. Ayverdi, sanatı bu medeniyetin aynası olarak değerlendirir. Bu son derece önemli bir tespittir. Aşağı yukarı 200 senedir, batının güzel sanatlarını almak için uğraşmışızdır. Ama bu konuda istenileni bir türlü elde edememiştir. Elbette batı sanatları batı medeniyetinin aynası idi. Ne yazık ki o medeniyet yeterince anlaşılammış, bunun için de başarılı olunamamıştır. Esas hareket noktası güzel sanatlardaki medeniyetin aynası olan ruh değil, teknik konular olmalıydı. Aydınlarımız ve

sanatkârlarımız uzun zaman bunu kavrayamamışlardır. Yazar burada özellikle medeniyet halkaları üzerinde bir nokta vuruşla konuyu ortaya koyar. Onun anlayışında “Osmanlı sanatının, mîmârîsinin diğer müslüman milletlerle birçok ortak noktasının bulunacağına, kurumlar ve hizmetler aynı olduğu için binâlarda da yakınlığın ister istemez kendini göstereceğine dikkati çeker. Yalnız hemen söyleyelim ki bu ortaklık, yakınlıktan öte bir anlam taşımaz. Nitekim mûsikî, hat, tezhip, ciltçilik, dokumacılık, işleme konularında Osmanlı sanatı diğer müslüman milletlerin sanatından “tenâsüp”, “sükûn”, “ferahlık”, “berraklık” bakımlarından hemen ayrılır. Bu ayrılığı değerli mîmârımız örneklendirir: “Bâriz bir misal olarak bir tezhip eserini veya cildi ele alınca görürüz ki bütün diğer müslüman milletlerinkinin aksine, Osmanlı eserleri sâde ve dinlendiricidir. Boş zemin ile tezyin edilen kısım arasında öyle bir nispet ve âhenk kurulmuştur ki, yek-pâre ve birbirini tamamlayıcı bir sanat tablosu hâlinde gözü okşar. Diğerleri ise, son derece kesif süslü, karışık motifli sıvama işlerdir. Bu, millî seciyenin tam bir in’ikâsıdır”.

Rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi, “Mîmârî Osmanlı-Türk medeniyetinin millî dehâsıdır” derken güzel sanatlar içinde mîmârîye ayrı bir yer verir. Bu konuda mîmârî mi öndedir, mûsikî mi öndedir sorusu her zaman akla gelir. Esâsen Ayverdi, öncelik üzerinde durmuyor. Onun için mîmârî, medeniyetin millî dehâsıdır. Belki de buradan mîmârînin daha millî olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Hele “bu millet kendini âbide şekline sokmayı bilmiştir” hükmü başlı başına bir hâdisedir. Edebiyat, tezhip, ciltçilik, mûsikî ve benzeri güzel sanatlar ne kadar güzel olurlarsa olsunlar insanın bütün duygularını kaplayan ve insanda ihtişam duygusu uyandıran âbide etkisi yapmazlar. İnsan, Osmanlı-Türk mîmârî âbidelerinin içine girip sonsuzluğu yaşamak ister. Hiçbir güzel sanat mîmârî kadar insanı sarıp sarmalamaz. Ahmet Hamdi Tanpınar, âhret inancı çok kuvvetli bir insan olmamakla berâber “Bursa’da Zaman” şiirinde

*Yeşil türbesini gezdik dün akşam
Duyduk bir mûsikî gibi zamandan*

*Çinilere sinmiş Kur'an sesini.
Fetih günlerinin saf neşesini
Aydınlanmış buldum tebessümünle.
İsterdim bu eski yerde seninle
Başbaşa uyumak son uykumuzu*

der.

Muhterem Ekrem Hakkı Ayverdi, mîmârî eserleri incelerken tarzını da bize anlatır. Ona göre bir âbideyi, mîmârî eseri incelemek için, göz yeterli değildir. Evet, bilgi mutlak sûrette gereklidir. Fakat Ayverdi'nin bilginin yanına kattığı önemli bir meleke vardır: "Seziş melekesi". Aslında bu bütün güzel sanatlar için geçerlidir. Kıymetli mîmârımız bu sezgi konusunu açar: Ona göre bir binânın "derûnî bir hayâtiyeti vardır". Aslında herhangi bir kişi bu hayâtiyeti hissedebilir. Elbette araştırmacı bunu daha da canlı görür ve yaşar. Ayverdi için binâ cansız değildir. Bu, her sanat eserinde görülen yapıcının, sanat eserini ortaya koyanın rûhudur. Yazarımız bunu şöyle formüle eder: "..yapıcıları kendi mânâlarını taş hâlinde âbideleştirmişlerdir; ruhlarını ona nefhetmişlerdir." Necip Fâzıl Kısakürek:

*Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;
Mârifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...*

der. Şu halde mîmarlık târihçisi Ekrem Hakkı Ayverdi, eserini hazırlarken her zaman mîmârî eserlerle, dolayısıyla geçmişte kalmış mîmarlarla bir iletişim kuruyor. Hele yakına yakına anlattığı gibi eserlere peşin bir yaklaşımla bakmıyor. Bir sanat eserini zamânın şartlarına, zamânın sanat anlayışına göre değerlendirmek, göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Hele bir sanat eserini, kendi türünün târihî seyrini göz önünde bulundurarak incelemek olmazsa olmazlardan biridir. Bir mîmârî yapı, alanına, medeniyet dâiresine ne gibi katkılarda bulunmuştur? Benzeyen ve ayrılan noktaları nelerdir? Elbette bu soruların cevâbı için sâdece kullandığı malzemeye veya genel çerçevede gâyeye bakılmaz. İran, Arap mîmârî eserleri ile Osmanlı mîmârî eserlerinin aynı maksada hizmet etmesi yeterli değil-

dir. Ortaya konan eserin rûhu önemlidir. Belli ki bu konu Ayverdi'nin en çok önem verdiği noktadır. "Biz kitabımızda eserin maddî yapısı kadar, derûnî havasını, rûhunu ve mânâsını aramaya cehdettik". Bu, bir sanat eserini gerçek anlamda etraflıca incelemektir.

Değerli araştıracının yumuşak bir üslûpla dokunup geçtiği bir eksiğimiz bakımından da bu "Mukaddime"yi değerlendirelim. Ona göre Osmanlı mîmârîsi büyük terkiptir. Sözlü kültür anlayışına bağlı geleneği gereği, eserini meydana getirirken bu terkîbin tahlil edilmesinin de gerekliliğini düşünmemiş, daha doğrusu buna lüzum görmemiştir. Bu belirleme bütün bir medeniyet için geçerlidir. Üstâdın affına sığınarak bu gerek duyulmayan noktanın sonradan ne kadar önem kazandığını belirtelim. Aslında bu elbette dönemde de önemli idi. Bu satırların yazarı buna, maalesef "zihnî tembellik" diyor. Elbette geçmişi suçlamanın şu anda bize bir faydası yoktur. O zaman yapılacak olan eserlerden hareket ederek bu eksikliği gidermektir. Bunu bütün güzel sanatlar için düşünmeliyiz. Papağan gibi eskinin güzelliklerini, derinliklerini, üstünlüğünü söyleyip durmanın bugüne bir katkısı yoktur. O zaman Ayverdi'nin söylediği "terkîbin tahlil edilmesi"ni bugün yapalım ki bu tahlil sonunda eskinin bugüne bir katkısı olsun. Nitekim Ayverdi "Onun için, biz de, şimdi o muhteşem mîrastan ne yakalayabilirsek o kadarını şerhedeceğiz." diyor. Şu halde bu şerhleri birleştirerek bir mîmârî estetik ve mîmârî sanat felsefesi ortaya konulmalıdır. Sanırım bunu yapmak o kadar zor değildir. Mîmârîyi, mîmarlık târihini, Osmanlı mîmârîsini ve medeniyetini bilen biri, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bütün eserlerini dikkatle tarayarak bu yaptığı şerh veya değerlendirmeleri birleştirip târihî zemîne oturtursa maksat hâsıl olmuş olur. Belki o zaman geçmiş, gün için daha anlamlı olur.■

Vefâtının 40. Yıldönümünde

Nihad Sâmi ve Dil Dâvâsı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Samsakçı

Kâinat içerisinde ilâhî kelâma muhâtap tek varlık olan insan oğlunun ayırt edici vasfı elbette dil sâhibi olması, dil ile dünya içerisinde bir renk, ses, kişilik ve kimlik edinmesidir. Yalnızca insandır ki dil ile ve dili kadar düşünür, dünyâyı algılar, anlar ve anlamlandırır. İnsanı psikolojik yapıdan sosyolojik boyuta taşıyan yâni insanlar arasında bir birliktelik, anlaşma ve cemiyet tesis edilmesini mümkün kılan da dildir. Dilin en temel özelliği ise millî olması yâni mukaddes bir toprak üzerinde, ortak ve bağlayıcı bir mâzî duygusu ve ortak ideallerle yaşayan milletlerin malı olmasıdır. Şüphesiz ki milliyet olgusunu inşâ eden yâni insan topluluklarını millet yapan, onları müşterek bir ruh ve değerler etrâfında buluşturan, dolayısıyla, yaşatan ve yaşatacak olan da dildir. Nitekim emperyalizm, bir toprağa ve altında / üzerinde bulunan zenginliklere göz koyduğunda çok defa işe dilden başlamıştır.

Bir dilin zenginliği elbette lügatında bulundurduğu kelime sayısı ile da ilgilidir fakat daha mühim olan işlerlik ve işlevselliktir ki bu da ancak tefekkür, felsefe ve edebiyatla mümkün olur. Evet, vokabüler genişliği, yâni bir dildeki kelimelerin sayıca fazlalığı mühim bir meseledir fakat nüans zenginliği ile birlikte, kelimenin çok boyutlu, çok cepheli ve çok anlamlı oluşu yâni anlam bereketi en az onun kadar önemlidir. Bir dili şâir ve yazarlar zenginleştirirler, kelimelere şumul onlar kazandırırılar. Bu kazanç bâzen uzun zaman alabilir, fakat bir şâir veya yazar tarafından ilk kez üretilen / teklif edilen “mâ-

nâ”, millet nezdinde kabul gördükçe dil, nicelikle berâber nitelik kesbeder. Dille ilgili olarak şimdiye kadar tespitiye kadar çalıştığımız bu unsurların Türkçedeki halleri üzerine dikkat ve rikkatle; ısrar ve istikrarla eğilen, Türkçenin yok olma değilse bile küçülme, daralma, kısırlaşma ve maddileşme tehlikeleri baş gösterdiğinde sâdece kuru bir iddia değil kutsal bir dâvâ hâlinde mücâdele alanına koşanlardan birisi de Nihad Sâmi Banarlı’dır.

M. Fuad Köprülü gibi Türkçe ve Türk edebiyâtını geniş bir vizyon ve ihâta kudretiyle bütün bir medeniyet problemi olarak inceleyen bir hocanın talebesi olarak dile uyanan Nihad Sâmi, öğrencilik ve ilk hocalık yıllarında yazdığı şiir, hikâye ve piyeslerle kaleyi içerden tanımış, eser verenlerin çektiği mukaddes dil ıztıraplarını çekmiş, bu arada Türkçenin imkân ve sınırlarını yoklamış, diğer şâir ve yazarların eserlerinde ne araması gerektiğini, meselâ bir şâirin Türkçe kudretinin veya zaafının nerede tecellî ettiğini ilme’l-yakîn tecrübe etmiştir. Sonraki yılların hocası, münekkidi, edebiyat târihçisi ve gazetecisinin Türkçe ısrârı ve hassâsiyetleri böylece oluşmuştur.

Diğer bir Türklük ve Türkçe sevdâlısı Sâmiha Ayverdi’nin bir “Atabek mîraşçısı” dediği, yâni sâdece bir şehzâdeye, bir veliahda değil bütün bir millete hocalık eden Nihad Sâmi’nin hangi eserinde, nasıl dil dikkatleri geliştirdiğini burada ifâde etmek hem gereksiz hem de imkânsızdır. Fakat yazının başlığına riâyet gâyesiyle, onun Türkçe mücâdelesini ve gayretini bâzı görüşler ve eserler etrâfında toplamak ve göstermek mümkündür. Peşinen belirtelim ki Nihad Sâmi’nin edebî eserlerinden başka (yukarıda arzettiğimiz üzere) bunları bir dil temrin ve tecrübesi olarak kabul etmelidir. Zîra Nihad Sâmi, bir şâir, hikâyeci veya tiyatrocucu olarak değil, münekkit, edebiyat târihçisi ve dilci sıfatlarıyla bu yazının mevzuudur) ilmî eserlerinin hepsinde, edebiyatla dâima berâber düşündüğü dil dikkatleri geliştirmiştir. İlk ilmî çalışması ve Köprülü’nün danışmanlığında biten mezûniyet tezi olan *Dâsitân-ı Mülûk-i Âl-i Osman*’ı ilim dünyâsına tanıtan, tez çalışmasından sonra 22 nüsha üzerinde eserin edisyon kritiğini yapan, klasik ve zengin Türkçenin kurucu şâirlerinden olan

Ahmedî'nin eserini ve sanatını inceleyen bu etüdden, yarım kalan *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*'ne kadar, onun bütün makâle ve kitaplarında aynı dil sevgisi, endîşesi ve vukûfu kendisini gösterir. Her mevsimde bir kez, yâni üç ayda bir çıkan ve günümüzde de hayâtiyetini sürdüren *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*'nın editörlüğünü de yapmış olan; 1 Ocak 1972 târihli ilk nüshadaki *Beyannâme*'sinde gençlere ve genel olarak Türk yazar-çizerlere “Edebiyatta dil olarak, Türk milletinin yarattığı ve asırlarca işleyerek güzelleştirdiği Türkçeyi kullanınız. Dilimize, Türkçeyi soysuzlaştırmak isteyenlerce yerleştirilmek istenen devrik cümle, ters cümle gibi cümle çeşitlerine yüz vermeyiniz. Edebiyatımızın, gerek aydınlarca, gerek saz şâirlerince kullanılan nazım şekillerini, vezinlerini, kâfiyelerini, dil ve söyleyiş özelliklerini araştırınız. Onlardaki mûsikîyi, onlardaki zevk, zekâ, kültür ve tefekkür çizgisini benimseyiniz. Beğendiklerinizi modernize ederek yeni Türk edebiyatını kendi millî temelleri üzerine yükseltiniz.” diyen Banarlı'nın, Türkçenin imlâ, ifâde ve ses değerleri üzerinde çok ince bir hassâsiyetle neşre devam eden mecmuanın sağlam bir istikrar kazanmasında ve Türkçe'ye hizmetlerinde de dâima hissesi olacaktır.

Orta Asya'da vücûda getirilen temiz, sâde fakat sert ve katı Türkçe, milletimizin İslâm'ı kabûlünden sonra, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde zarâfet, metânet ve mûsikî yönlerinden asıl şahlanışını yapmıştır. Fakat “yazı” ve “konuşma” şeklinde ikiye ayrılan, dolayısıyla her seviye ve katmanıyla bütün bir milletin ortak malı ve değeri olamayan bu dil, Osmanlı'nın son ve Cumhûriyet'in ilk yıllarında çok şuurulu ve isâbetli bir sâdeleşme evresine girmiş fakat bu hamleler, bütün araştırmacıların üzerinde bugün ittifak ettikleri bir ifrâta kadar varmıştı. Dil bir uzlaşma ve ittifak hâdisesi, yâni o dili kullanan herkesin ortak bir kabûlü ve değeri olduğuna göre, bir komisyon ya da kurulun dil üzerindeki tasarruflarının kamuoyu nezdinde sağlamanın yapılmaması; halkın benimsemediği ve benimsemeyeceği kelimelerin zorla dile sokulması nihâyet asırların örsünde dövülen Türkçemizin kelimelerinin (menşei ne olursa olsun) zorla kovulması

bu ifrâtın en gözle görülür şeklidir. İşte Nihad Sâmi, bu hamlelerin yapıldığı dönemlerde, yerli-yabancı pek çok ideolojinin elinde, hay-siyet ve hayâtiyetini kaybetmek üzere olan Türkçe'nin müdâfii oldu. Ve bu müdâfaayı, sâdece bizde okuyucusu her zaman az olmuş kitaplarla değil (ki *Türkçenin Sırları* Türkçede pek az kitabın mazhar olduğu bir ilgi görerek bu genellemenin dışında yer alır), dersleri, konferansları ve hepsinden mühimi dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla gerçekleştirdi. Unutmayalım ki tek başına bir mektep olan gazete, kürsüdeki mikrofonunun sesini bütün bir yurda duyuran güçtür ve yazarın aktüaliteye olan ilgisini dâima diri, zinde ve canlı tutar. Türkçenin en güzel ve karakteristik eserlerini tanıttığı ve incelediği eserleriyle ördüğü *Lise Ders Kitapları* ise, bir veya birkaç neslin dilimize ve edebiyâtımıza gerçek mânâda uyanışının doğrudan sebebidir. Türkçenin ve Türk edebiyâtının hazîneleriyle bu kitaplar sâyesinde tanışan neslin, bugün çok çeşitli meslekleri tercih eden üyeleri, bu şansı zaman zaman dile getirirler. Unutmayalım ki bu neslin içinde, gidişine yön veren ve istikbâlini hazırlayan devlet adamları da vardır. Türkçe hassâsiyetinin devlet kademelerinde uyanmasından bahsetmişken Nihad Sâmi'nin zaman zaman çeşitli bakanlık ve müdürlüklere yazdığı mektuplardaki tenkit ve tavsiyelerinin de dil dâvâsının kazanılmasında nasıl bir rol oynadığını tartışmak herhalde lüzumsuzdur.

İnsanları medihde o kadar ketum olan Yahyâ Kemal'in bu sâdik editörüne bir mektubunda *"Vatanı ve milliyetimizi sevmekten fazla bir meziyetiniz var: Sevmeyi biliyorsunuz, bilerek sevmek dersini veriyorsunuz"* demesi, bir başka mektupta *"Boğaziçi'nin iki sâhil topraklarında vatanın rûhunu uyandırmaya çalışılmış mısırâlar sizin kudretinizde bir anlayan buldukları için ne kadar mesutturlar"* demesi, bir edebiyatçı için tâlihlerin ve şereflerin en büyüğü olsa gerektir. Bu tâlih ve şerefi yapan da Nihad Sâmi'nin Türkçe ve Türklük üzerindeki derin ve ısrarlı hassâsiyetidir. Kendi mesâisini bir tarafa bırakıp, senelerini Yahyâ Kemal gibi Türkçenin 20. asırdaki en büyük virtüözünün eserlerini neşre vakfeden, Tanpınar'la berâber Yahyâ

Kemal'i en iyi anlayan, yorumlayan ve gerektiğinde müdâfaa eden Nihad Sâmi'nin Yahyâ Kemal Enstitüsü ve Yahyâ Kemal Neşriyatı'nı Türkçeye olan hizmetleri cümlesinde kabulde de bir beis olmasa gerektir.

Nihad Sâmi'nin "imparatorluk dili" dediği Türkçe'nin uğradığı dejenerasyona karşı aldığı tavra gelirse: O, Türkçenin sâdeleşmesi hamlelerine hiçbir zaman karşı çıkmamış, bu konuda, eşyânın tabiatına aykırı bir zorlamayı, yâni konuşma ve yazı dilinde bugün kullanılmayan, halkça benimsemeyen kelimelerin körü körüne kullanılması konusundaki gereksiz ısrârı kabul etmemiş fakat tasfiyeciliği yâni dil ırkçılığını de aynı şekilde reddetmiştir. Bir cenâhın "Öztürkçecilik" diğer bir cenâhın "uydurmacılık" olarak tanımladığı bu ifrat hamlelerine asla cevaz vermemiştir. Nihad Sâmi, Atatürk'ün emir ve tavsiyesiyle başlatılan Dil İnkılâbı'na inanmış; bunu "*Türkçemizi çağdaş medeniyetlerin her hareketini ifâdeye muktedir, zengin ve millî bir dil hâline getirecektik*"⁵¹ şeklinde özetlemiş ve özellikle terminoloji konusunda mutlaka bir Türkçeleştirme ihtiyâcına vurgu yaparak Türk çocuklarının, ağır Arapça terkiplerle yüklü terimlerle hendese öğrenmek zorunda olmadıklarına işâret etmişti. Bu sâdeleştirme ve terim yapma salâhiyetini de ehliyet sâhibi Akademiye vermiş fakat umûma âit kelimeler üzerinde hiç kimsenin oynamaya hakkı olmadığını vurgulamıştı.

Nihad Sâmi, dilin bir iletişim vâsıtası olduğu kadar kelimelerin ses ve mûsikî değerlerine en çok dikkat çeken, bu yüzden de uzun hece-kısa hece, vokal-konsonant, sertleşme ve yumuşama gibi dil olaylarını mısralar, beyitler, cümleler üzerinde tartışan, yâni basit kelime tutuculuğuna asla düşmeyen, bu yüzden, Türkçe gramer kitaplarına biraz zorlamayla giren "uyum" kurallarına îtiraz eden birisidir. (*İstanbul* gibi ince ve kalın seslerin armanosinden oluşan sâmiânüvaz bir telaffuz yerine İstanbul demenin hiçbir mânâsı yoktur ona göre.) O, devrik cümlenin de millî olmadığını şöyle vurgular: "*Türk ancak telâşlandığı, dili dolaştığı, acele konuşmak zorunda kaldığı,*

⁵¹ "Bir Dil Konferansı", *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 5.

*kısaca şaşırıldığı zaman devrik cümleyle söyler.*⁵² Sayıları kolayca çoğaltılabilecek bu örnekler ve îtirazlar, Banarlı'nın Türkçe konusundaki vukûfuna işâret etmek içindi.

Onun Türkçe hakkındaki asıl özellikli tarafı, dilimizin başka dillerden kelime alırken hiçbir komplekse kapılmayan, kendinden emin, aldığı kelimeyi kendi mantığına ve hançeresine uydurma kabiliyetine sâhip bir imparatorluk dili oluşuna yaptığı vurgudur ki kendisi bunu “*kelimeleri millileştirme kudreti*” şeklinde özetler. Zîra Türkçe fâtihi bir milletin dilidir ve kelime alma da bir çeşit fetihtir. Bu yüzden, asırlarca vatan bilinmiş ve korunmuş topraklar gibi bu kelimeler de korunmalı, bu dil kompleksinden mutlaka kurtulunmalıdır. (Hatırlamalıdır ki Nihad Sâmi, bunları, Türkçe kökenli olmadığı için “merhum” kelimesinin dilden kovulmaya çalışıldığı, bunun yerine sâdece “ölü” kelimesinin teklif edildiği yıllarda söyledi.) Bunun aksi, bilerek fakirleşmek, bilerek küçülmek, bilerek geriye gitmek, dar düşünceye ve ufka bilerek hapsolmaktır. Buradan bakıldığında asıl irticâ, Arapça veya Farsça kelimeleri kullanmak değil, atmaktır. Nihad Sâmi'ye göre Mehmed Emin'in şiiri bu yüzden bir türlü “şiir dili” olamamış,⁵³ Yahyâ Kemal'in şiiri de tam da bu yüzden “*lisânımızın şiirde vâsıl olduğu ve belki de olabileceği en üstün seviyenin örnekleri*”ni vücûda getirmiştir.⁵⁴ Kendimizi tekrar etmek pahasına belirtelim ki Nihad Sâmi'nin ayırt edici vasfı, dil tartışmalarını dâima kuru mantık ve teoriyle değil, pratik yolla yapması, yâni hükümlerini edebî metinler üzerinde göstermesi ve ispatlamasıdır.

Netîce olarak Banarlı, Osmanlı asırlarında bir kuyumcu titizliğiyle incelen, güzelleşen, besteleşen Türkçenin çeşitli sosyo-kültürel şartlarla sâdeleşmesine îtiraz etmeyen, Tanzîmat'la hattâ daha önceden başlayan Türkleşme hamlelerini “tabiî olduktan sonra” elbette isâbetli bulmuştur. Bununla berâber o, Servet-i Fünun gibi bir

⁵² “İmparatorluk Dilleri,” *a.g.e.*, s. 27.

⁵³ Bununla berâber Nihad Sâmi'nin, Mehmed Emin'in *Türk Sazı* ve *Türkçe Şiirler* şeklindeki başlıklarını sâde Türkçe için bir merhale kabul ettiğini belirtmeliyiz.

⁵⁴ “Beyaz Lisan”, *a.g.e.*, s. 52.

ifrat döneminden sonra, 20. asrın başları ve ortalarında Yahyâ Kemal, Ömer Seyfeddin, Sâmiha Ayverdi, Ahmet Hâşim, Refik Hâlit, Fâruk Nâfiz ve Tanpınar gibi şâir-yazarların elinde asıl kemal ve kıvâmını bulan Türkçenin II. Dünya Harbi yıllarında baltalandığını, Atatürk'ün, sağlığında revize ettiği Dil İnkılâbı'nın dejenere edildiğini düşünen birisidir. Herkese nasip olmayan bu Türkçe sevgisi ve hürmeti, Nihad Sâmi'yi dâima minnet ve rahmetle yâdettirecektir. 🏠

Nihad Sâmi Banarlı'nın Klasik

Türk Edebiyatı Hakkında

Bâzı Dikkatleri

*Yrd. Doç. Dr. Cemal Aksu**

Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı* isimli büyük eserinin önsözünde, bu eseri yazarken iki isimden feyz aldığını söyler: Bunlardan ilki, Türkiye'de Türk edebiyâtı târihi araştırmalarının kurucusu Mehmed Fuad Köprülü'dür. İlmî bahislerde Fuad Köprülü'nün metod ve edebiyat târihi zevkini esas alırken sanat ve şiir zevki husûsunda da Yahyâ Kemal'in kültüründen istifâde etmiştir. 40 yıl gibi uzun bir sürede tamamlanan bu eser Türk edebiyâtının târih boyunca biriktirdiği eşsiz mîrâsın en özlü örnekleriyle doludur.

Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, Türk edebiyâtını kronolojik olarak anlatan bir eserdir. Yeri geldikçe edebiyâtımızı etkileyen ilimler, cereyanlar ve yeni türler konusunda da detaylı bilgiler verilmiştir. Eser yüzyıllara ayrılarak işlendiği için her dönemin târihi hakkında kısa bilgiler de vermeye çalışılır. Eserin en önemli özelliklerinden biri, bir şâir veya konu anlatılırken onun Türk edebiyâtındaki önemi ölçüsünde eserde yer almasıdır. Bu değerlendirmede elbette eserin kaleme alındığı dönemde yapılan çalışmalar da belirleyici olmuştur. *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi* yazıldıktan sonra, Türk edebiyâtı araştırmalarında daha pekçok yeni tespitler olmakla beraber Nihad Sâmi Banarlı'nın eseri hâlâ ehemmiyetini muhâfaza etmektedir. Konuya dîvan şâirleri açısından bakacak olursak eserde, kurucu şâirlerden Ahmed-i Dâi'ye bir sayfa, Şeyhî'ye yedi sayfa ayrılmıştır. 15. yüzyılın

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

büyük şâiri Ahmed Paşa da yedi sayfada anlatılmış ve onunla Türk edebiyatında görülmeye başlayan nazîre edebiyatı, târih düşürme gibi yenilikler de yeri geldikçe ifâde edilmiştir. Türkçe konusundaki hassâsiyetinden ve sevgisinden dolayı ise, Türkçe'ye daha fazla hizmet etmiş yazarlara, Banarlı hocanın daha toleranslı olduğu görülmektedir. Eser Ali Şir Nevâî, Fuzûlî, Bâkî gibi şâirlere on sayfadan ziyâde bir yer ayırmıştır. Bu bölümlerde de meselâ Nevâî'den bahsederken, onun Türkçülüğü ve Türkçeciliğini; Fuzûlî'nin Türkçesini; Bâkî'nin halk ve İstanbul Türkçesi'ni anlattığı bahisler açmıştır. Yine Türk diline duyduğu sevgiden dolayı, Yahyâ Kemal'in 'bu dil ağzımda annemin sütüdür' sözünü, yazılarında sıklıkla zikretmiştir.

Resimli Türk Edebiyatı ilmî bilgilerinin yanında yukarıda da söylendiği gibi bir Türkçe sevgisi ve edebiyat zevkiyle kaleme alınmıştır. Bu sebeple şâirlerin en güzel, en çok beğenilmiş ve okunmuş şiirleri örnek olarak seçilmiştir. Bu örneklerin seçilmesinde muhakkak ki Yahyâ Kemal'in de büyük etkisi vardır. Bu yönüyle eserin, küçük bir şâheserler antolojisi olarak da değerlendirilmesi gerekir. Meselâ Bâkî'nin anlatıldığı bölümde şâirin:

*Müheyyâ oldu meclis sâkiyâ peymâneler dönsün
Bu bezm-i rûh-bahşın şevkine mestâneler dönsün*

yâhut,

*Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı*

veya,

*Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş*

*

*Serv-kâmetler iki yanın alırlar yolun
Râh-ı gülzâre döner yolları İstanbul'un*

*

*Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yârân sâf sâf*

gibi beyit ve gazellerini örnek olarak verir.

Bu örnekleri seçme gayretinin en fazla görüldüğü bölümlerden birisi de İslâmî Türk Edebiyatında Ses Unsurları, Vezinler, Kâfiyeler, Nazım Şekilleri'nden bahseden kısımdır. Bu bölümde müellif daha fazla örnek vermek gayreti içinde iken sâdece birkaç örnekle yetinir.

Banarlı Hoca, ilk çalışmalarından îtibâren klasik Türk Edebiyatının zenginliğini görmüş ve bu zenginliği tanıtma ve paylaşmanın gayretiyle daha birçok eser kaleme almıştır. Üniversite mezûniyet tezi olarak *Ahmed'in Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman* isimli eserini hazırlamıştır. 'Büyük Nazîreler, Mevlid ve Mevlid'de Millî Çizgiler' isimli makâlesinde Türk Edebiyatındaki nazîre geleneğine değinmiş, bu geleneğin edebiyatımızdaki izlerini dönem dönem sunmaya çalışmıştır. Aynı makâlede klasik edebiyatın Yûsuf ü Züleyhâ, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ ile Mecnûn gibi ortak mevzûlarına da değindikten sonra sözü Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber (s.a.v)'i anlatan *Mevlid* isimli eserine getirmiştir. *Mevlid*'in de aslında bir nazîre olduğunu, daha önce Kadı Darîr, Âşık Paşa gibi müelliflerin de Peygamber sevgisini kaleme alan manzûmeleri olmakla berâber, Süleyman Çelebi'nin yazdığı eserin kendisinden önce ve sonra yazılan mevlidlerin yazarlarını unutturduğunu belirtir.

Liseler için hazırladığı *Edebî Bilgiler, Metinlerle Türk Edebiyatı Târîhi* gibi eserleri de uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş, birçok nesil bu eserleri okuyarak yetişmiştir.

Banarlı Hoca'nın *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi* isimli eserini, döneminde ve daha sonra yazılan birçok edebiyat târihinden ayıran en önemli husûsiyetinin başında müellifinin Türkçe'ye ve Türk edebiyatına karşı duyduğu büyük sevgi gelmektedir. Hoca, edebiyat târihi başta olmak üzere hemen bütün yazılarında Türkçe'ye karşı duyduğu sevgiyi hissettirir. Belki de bu yüzden, Türk edebiyatına - bilinçli ya da câhilce- yapılmış her türlü saldırı karşısında tahammül edememiştir. *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri* başlığı altında toplanan yazılarında döneminde gördüğü birçok yanlış anlayışı tenkit etmiş, doğrusunu göstermeye çalışmıştır. Bu yazılardan birinde, sözü aruz

veznine getirir:

‘Dediler ki: Bir edebiyat öğretmeni, liselerde talebeye hâlâ aruz öğretilmesinden şikâyetçi imiş:

-Hâlâ Arab’ın *Mef’ûlü fâilâtü mefâilü fâilün*lerini öğretmek zorunda bırakılıyor, diyormuş.

Bu îtiraz iki bakımdan dikkate değer: Biri odur ki eğer bu öğretmen, talebesine aruz vezinlerini öğretebilecek kültürde ise bunu şükranla karşılamak gerekir. Fakat bu sözle Millî Eğitim Bakanı’nın ‘önce öğretmenleri yetiştirmek lâzımdır’ deyişi, birbirini daha iyi tutmaktadır. Çünkü böyle bir ifâde, önce vezin’den şikâyetlidir. Sonra aruz veznini sâdece Arapça’daki tef’ilelerden ibâret, basit bir ölçü, birer boş kalıp sanmanın iptidâiliği içindir. Aynı ifâde, yalnız Türk, Arap ve İran şiirinin değil, bütün dünya şiirinin, eski Yunan’dan beri, hep vezinle söylendiğini düşünmemekdir. Türk edebiyâtında daha ilk anlardan başlayarak, eski İran edebiyâtında, yine İslam medeniyetinden önce, şiirin hem vezinli hem de kâfiyeli olduğunu hesâba katmamaktır...⁵⁵

Başka bir yazısında da şiirdeki âheng ve arûzun hakkını şöyle belirtir:

‘Bugünkü Türk şiirinde ses durumu böyledir: Açıkça aruzla söylenenlerin yanında, hattâ serbest söyleyişin birçok başarılı mısralarında bu gizli aruz sesleniyor. Çünkü aruz Türkçeye yabancı bir vezin olmak şöyle dursun, bugünkü Türkiye Türkçesinin belki en tabii veznidir. Çünkü aruz, hakikatte bir Arap veya Acem vezni olmak mânâsını çoktan kaybetmiştir. Aruz, hakikatte şiirini dillerindeki hecelerin ses ölçülerine göre terennüm eden, mütekâmil Garp dillerinin mühim bir kısmında kuvvetle yaşayan bu mânâdaki arûzu, bugünkü Türk söz sanatının çok iyi anlaması zarûrîdir. Genç şâirlerimiz, şiiri hangi söyleyişle terennüm

⁵⁵ Nihad Sâmi Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1*, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 1976, s.31.

ederlerse etsinler, ona bir ses vermeğe mecburdurlar. Türk şiirine bu ses, Türkiye Türkçesi'nin âhenk sırlarını kavramakla verilir ki, lisânımızın âhenk sırları arasında aruz anlayışının ihmal kabul etmez bir ehemmiyeti vardır. Çünkü ses güzelliği dâvâsı, Türkiye Türkçesinin en sevgili meselesidir.⁵⁶

Nihad Sâmi, şiir ve edebiyat meselelerini gündeme taşımış ve hemen her vesîle ile özellikle klasik Türk şiirini gençlere anlatmak istemiştir. Meselâ zaman zaman düzenlenen şiir müsâbakalarında şiirin nasıl okunması gerektiği konusunda birkaç yazı kaleme almıştır. Bu yazılarda yeni şiir ile eski şiirin ses zenginlikleri şöylece karşılaştırılır:

'Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki şiir okuma müsâbakasında tekrar dikkat ettim ki, yeni şiir denilen bugünkü serbest söyleyiş, henüz kütleler karşısında okunmaya elverişli değildir. Buna, önce âhengi elvermiyor.

Çünkü klasik şiir, şiir olmaktan başka vezinli, kâfiyeli, şekilli oluş gibi, sese, mûsikîye âit birtakım imkânlarla, birtakım yardımcı ve bütünlüyci ses unsurlarına sâhiptir.

...

Türk edebiyâtında, hele edebiyat tedrîsâtında genel olarak vezinler, şekiller ve kâfiyeler, şiirde tamâmıyla şekle âit, ehemmiyetsiz ve daha çok şâir için lüzumlu bir bahis gibi düşünülür ve öyle anlaşılır. Bu anlayışa göre aruz, birkaç fâilâtün ve mefâîlün kalıbından; hece, iptidâî bir parmak hesabından başka bir şey değildir. Hakîkatte vezinler, kâfiyeler, hattâ şekiller, mûsikînin notası gibi, şiirin sesini tâyin eden, şiiri duymamızı ve kendi sesiyle terennüm etmemizi kolaylaştıran, şiirin harcına, mîmârîsine girmiş o kadar ki şiirle şiir, şiirle mûsikî olmuş, birtakım ses ölçüleri, ses tekrarları, ses unsurlarıdır...⁵⁷

Sağda solda klasik Türk şiirine karşı yapılmış haksız eleştiriler

⁵⁶ N.S.Banarlı, *a.g.e.*, s.40.

⁵⁷ N.S. Banarlı, *a.g.e.*, s.19-20.

karşısında tarafsız kalmamış, birçok yazısıyla edebiyâtımızın hakkını teslim etmiştir. Bu yönüyle 20.yüzyılda klasik Türk şiirinin en büyük müdâfilerinden biri olmuştur. Türk şâirlerinin bir iki beyit içine büyük düşünceleri sığdırdıklarını anlatmak için yine böyle bir münâkaşadan söz ettiği yazısında şöyle der:

‘Demem odur ki biz, Türk dîvan şâirlerinin söz ipliğine inciler dizerek ve lisânı bir hoş sadâ hâline koyarak ulaştıkları estetiği yakından kavramadıkça, kendi öz şiirimizi bırakıp başkalarına hayran kalmaya mahkûmuz.

İyi hatırlıyorum. Vaktiyle tanınmış bir yazarımız, ‘Canım’ di-yordu, ‘Nedim, Nedim diyorlar. Kısır şâirin biridir Nedim. Topu topu bir dîvânı vardır.’

Bu ifâdelerdeki cehâletin hangi biri ve nasıl düzeltilir? Buna benim cesâretim yetişmez. Fakat bir şâiri şiirlerinin sayısı ile değerlendirmek ne mânâdır? Kaldı ki bizim şiirimizde mürettep bir dîvan, muazzam bir eserdir. Bugünkü baskı tekniğiyle kitaplar doldurur. Hele *Nedim Dîvânı*’ndaki gazeller, şarkılar, kıt’alar, rubâîler, kasîdeler, her gazel bir sahîfeye yazılıp sayıya vurulsa, Fransa’da şiir söylemiş birçok büyük şâirlerin kitaplarından defalarca fazla yekûn tutar.

Kaldı ki bizim şiirlerimizin meselâ gazellerimizin bütünü bir şiir olduğu gibi çok kere bunların her beyti de bir beyit içine sığdırılmış, birer büyük şiirdir...⁵⁸

Nâmık Kemal’in klasik şiir karşısındaki bâzı eleştirileri, 20. yüzyılda bu şiirimiz hakkında menfî düşünceler kaleme alan yazarlar tarafından zaman zaman kullanılmıştır. Bu sebeple Nihad Sâmi, edebiyat târihinde Nâmık Kemal ile ilgili bölümü yazarken bu konuya da değinmiştir. Banarlı Hoca’ya göre, yeni edebiyâtın kurulabilmesi için eski edebiyâta en amansız ve şiddetli hücumları ilk defa o kaleme almıştır:

⁵⁸ N.S. Banarlı, *a.g.e.*, s.109.

'Onun dîvan şiirine hücumları, bilhassa Mukaddime-i Celâl'in şu satırlarında toplanır: *Ekser şiirimizin beyit ve belki mısraları beyninde olan mânâ televvünü, parça bohçalarındaki renk televvününden ziyâdedir. Dîvanlarımızdan biri mütâlaa olunurken insan, muhtevî olduğu hayâlâtı zihninde tecessüm ettirirse, et-râfını mâden elli, deniz gönüllü... memduhlar... boyu selviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı mâşuklarla mâlamâl göreceğinden, kendini devler, gulyabânîler âleminde zanneder.*

Görülüyor ki bu bir tenkid değil bir hiciv ve bir karikatürdür. Bu şiire parça bohçası denilmesindeki mübâlaganın düştüğü hatâ, Dîvan şiirinin söyleyiş, ses ve şekil estetiğini düşünmeden ileri sürülmesindedir. Nâmık Kemal'in birer dev gibi tasvir ve karikatürize ettiği güzeller hakkındaki tenkîdi de aynı şekilde hatâlıdır: Dîvan şiiri, 20. asırda kübizmin târif ettiği üçüncü çizgiyi yâni varlıkları karakterize eden esas çizgiyi görmüş ve söylemiş bir şiirdir. Bu şiirde meselâ serviden maksat o iri ve siyah ağaç değil, servi fidanlarının bütün Türk ve İnan minyatürlerinde çok zarif şekillerle çizilen, ince, uzun endam çizgileridir. Burada nedense tenkid ettiği geyik gözlü, ceylân gözlü güzel teşbîhini ise göz güzelliğinden anlayan bütün edebiyatlar kullanır...⁵⁹

Şiir ve Edebiyat Sohbetleri kitabındaki bir yazısında da aynı konuya tekrar dönmüştür:

'...Biz eski hilâl kaş veya yaya benzetilen kaş tâbirlerinin ne demek olduğunu ancak zamâne kadınları kaşlarını büsbütün yolup da yerlerine ince bir çizgi çizdirmeğe başladıkları zaman anladık. Halbuki Dede Korkut kahramanları sevgililerini daha 11-14. asırlarda kalemçiler çizdiği kara kaşım diyerek seviyorlardı.

Onlar bâzı kadın saçlarını neden yılana benzetiyor, bâzı fettan bakışları çerçeveleyen kirpiklerin neden oka benzediğini söylüyorlardı? Zevksizlikten veya zekâ kıtlığından mı? Sevgili

⁵⁹ N.S.Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İst. 1987, C. II, s. 898.

bellerini neden kıl gibi ince düşünüyorlardı? Daha geçen yıllarda Fransa ve Amerika'daki kadın elbiselerine verilmek istenen karınca beli çizgisini asırlarca evvel çizebilen bir sanat anlayışına vardıklarından mı?

Dîvan şiirimizin üçüncü, beşinci sınıf yazarları elinde zevkini kaybeden benzetmeler elbette müdâfaa edilemez. Fakat Fuzû-lî gibi, Bâkî, Nedim ve Gâlib gibi büyük şâirler elinde bu teşbih ve alegoriler, elbette zamâne münekkitlerinin anlayamayacakları kadar güzel ve özel bir sanat anlayışının ifâde vâsıtalarıdır. O kadar ki bir taraftan dünya sanatı, meselâ resim ve heykel sanatlarında o çizgileri bulmaya çalışıyor. Öte yandan bizim modern münekkitlerimiz, sırf millî mâzîmize hücum vesîlesidir diye aynı çizgileri Avrupalının elinde alkışlayıp dîvan şâirinin elinde alaya alıyor.

Bâzılarının ellerinde tuhaf bir istinat noktası var: Gerçi Nâmık Kemal'i sevmezler. Fakat Nâmık Kemal bir kere Bahâr-ı Dâniş mukaddimesinde, bir kere de Celâleddin Harzemşah başlangıcında ve daha bâzı yerlerde dîvan şiirinin bu benzetmelerine hücum etmiş, onları zâlimce hırpalamış, aşırı sert ve hattâ insafsız bir lisanla karikatürize etmiştir. İşte silâhları: Nâmık Kemal bile böyle söylüyor. Hemen haber verelim ki, bu en az iki türlü hatâdır: Bir kere Nâmık Kemal niçin öyle söylemiştir? O bir inkılâp adamıydı. Türkiye'de yeni bir edebiyat kurabilmek için en az altı asır kökleşmiş bulunan ve hâlâ bütün heybetiyle yaşayan muazzam bir Dîvan Edebiyatını değiştirmek zorundaydı. Nâmık Kemal ömrünün sonuna kadar sevmeğe devam ettiği bu edebiyâta, o zaman ya fevrî duygularla yâhut içi sızlaya sızlaya hücum etmişti... ikincisi Nâmık Kemal'in o târihlerde sanatın bu üçüncü çizgisini mütâlaa ve münâkaşa edecek bir ruh hâli, bir imkân ve zaman bulamadığını anlayamamaktır. Bütün bunları anlamaktan âciz ve maksatlı yazarlar elinde Türk'ün dokuz asırlık

mâzîsi eski bir mâbet gibi taşlanıyor. Bunu doğru bulmuyoruz...'⁶⁰

Klasik Türk şiiri konusundaki hassâsiyetine daha pek çok yazısında şâhit olduğumuz Banarlı Hoca, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nın ilk sayısında bir beyannâme yayınlamıştır. Bu beyannâmede Türk gençlerine maddeler hâlinde bâzı teklifler sunar. Bu maddeler şöylece sıralanabilir:

1. Edebiyatta dil olarak Türk milletinin yarattığı ve asırlarca işleyerek güzelleştirdiği Türkçeyi kullanınız. Milletinizin bu asırlar içinde aynı işleyişle Türkçeleştirdiği kelimeler de vatanınız gibi sizindir. Târihsiz, mûsikîsiz, zevksiz ve uydurma kelimelere iltifat etmeyiniz.
2. Edebiyatımızın gerek aydınlarınca, gerek saz şâirlerince kullanılan nazım şekillerini, vezinlerini, kâfiyelerini, dil ve söyleyiş özelliklerini araştırınız. Onlardaki mûsikîyi, onlardaki zevk, zekâ, kültür ve tefekkür çizgilerini benimseyiniz. Beğendiklerinizi modernize ederek yeni Türk edebiyatını kendi millî temelleri üzerinde yükseltiniz.
3. Türk dilinin şiir târihinde kâfiyeyi îcâdeden dil olduğunu hatırlayınız. Dile böylesine kuvvetli bir mûsikî unsuru ilâve eden bir milletin dilde ve şiirde ses anlayışının da derinliğine ulaşmış olursunuz.
4. Türkiye Türkçesinde 700 yıldan beri kullanılan bir uzun hece vardır. Uzun hece, bir bakıma bizim üzerinde vatan kurduğumuz toprakların sesidir...Bu sebeple Türk edebiyatı, tam dokuz yüz yıl Türkçenin notası ve dilimize büyük âhenk kazandırmış bir vezin olan arûzu itmemelidir. Aksine zamanla onun nasıl ve niçin bir Türk arûzu hâline geldiğine dikkat edilmelidir.
5. Türk halk edebiyatında, Türk dîvan edebiyatında göreceğiniz sosyal, târihî, fikrî ve estetik çizgilere nüfuz ediniz.
6. İnsanlığın hâfızasında yer eden ve belki birgün sizi de ebedileştirecek olan sözler, sanatın asırlar hattâ çağlar boyunca işleyerek

⁶⁰ N.S.Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1*, Kubbealtı Neşriyatı, 1976, s.123-124.

ortaya koyduğu kâidelere uyan sözlerdir.

7. Eserlerinize gidâ olacak ideolojiler içinde, siz yine Asya'daki ve Türkiye'deki atalarımızın milliyetçi, vatancı ve insancı hedeflerini seçiniz.
8. Mevzû olarak Türk halkının dünkü ve bugünkü hayat, sanat, îman, ferâset ve yaşama neşesi yollarındaki mâcerâsını işleyiniz.
9. Size, 'bu vasıflarda bir edebiyat, dünyâmızın bugün içinde kav-
rılmakta olduğu problemlere cevap verebilir mi?' şeklinde bir
îtirazda bulunanlar olursa, kendilerinden bu sahifelerdeki
beyanları bir daha ve dikkatle okumalarını ricâ ediniz.⁶¹

Nihad Sâmi Banarlı'nın Türk Kültür târihine hizmetlerini anlat-
mak bu kısa incelemenin sınırlarını çok fazla aşmaktadır. Sâdece
onun bir de şâirlik yönünün olduğunu söyleyerek bir şiirini örnek
alıyorum. *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*'nin son kısmına alınan bu
şiirde Banarlı hoca Fuzûlî'nin,

*İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıylükâl imiş ancak*

şiirini kendi şiir estetiği içinde yeniden yorumlamış gibidir:

KİTAPLAR

*Niçin okudum sizi
Siz ki göstermediniz
Bana saâdetlerin
Çalkandığı denizi*

*Niçin kitaplar niçin
Hangi sahîfenizi
Muskalaştırmalıydım
Murâda ermek için*

⁶¹ N.S.Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 2*, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 1982, s.3-15.

*Murâda ermek için
Ve bir gün görmek için 🌄*

Gölgede Kalmış Bir Hayat:

Emine Semiye

Kadriye Kaymaz

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı askerî, siyâsî, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel açılardan kesif yaşanan ve dinamikleri hızla dönüşen bir zaman dilimiydi. Osmanlı toplumunun Tanzîmat'la birlikte her alanda yeniden yapılanma sürecine girmesiyle, diğer meseleler gibi "kadın" konusunda da bâzı açılımlar yapılır. İlk gazetelerin neşredilmeye başlaması, yeni fikirlerin halka yayılmasında ve bir kamuoyu oluşmasında önemli rol oynar. Devrin okumuş yazmış kadınları da seslerini duyurma aracı olarak gazeteden etkin şekilde yararlanırlar. Ekrem Işın'ın "konak eğitiminin yarattığı ilk entelektüel kadın" olarak andığı ve Türk edebiyâtı târihinde ilk kadın romancı sıfatıyla yer alan, dolayısıyla devrin en bilinir ve öncü isimlerinden olan Fatma Aliye hakkında yapılan çalışmaların târihinin bile çok eskiye dayanmayışı, eserlerinin uzun yıllar boyunca gazete sayfalarında unutulması, aslında o devrin yazar kadınlarının ortak âkıbetidir. Fatma Aliye'nin kendisi kadar tanınmayan, bir yandan çalışmalarıyla onu gölgesi gibi tâkip eden, varoluş çabasını tıpkı onun gibi "yazmak" üzerinden konumlandırılan, diğer yandan ömrü boyunca onun isminin gölgesi altında kalan kız kardeşi Emine Semiye de bu isimlerden biridir. Mizaç farklılıkları bir yana bırakılırsa iki kardeşi birbirinden ayıran en keskin çizgi siyâsî duruşlarıdır. Fatma Aliye hayâtı boyunca babası gibi II. Abdülhamid'e bağlılıktan ayrılmazken Emine Semiye İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin ön saflarında "hürriyet" taraftarı ve "istibdat" karşıtı olarak yer alır.

Emine Semiye, *Mecelle*'nin yazarı Ahmed Cevdet Paşa'nın

(1822-1895) üç çocuğundan en küçüğü olarak 1864 yılında İstanbul Vezneciler'de doğar. O sıralar Bosna Hersek'te görevde olan Cevdet Paşa eşi Advıye Râbia Hanım'a (ö. 1896) mektuplarında, erkek olmasını umduğu doğacak çocuğuna, her ikisinin babalarının ismini birleştirerek "İsmâil Neyyir" adını vermek istediğini yazar. Bu küçük latifeye dünyâya gelen Emine Semiye, küçük yaşta babasının resmî görevleri sebebiyle Halep, Yanya ve Şam'da bir müddet bulunur.

Ablası Fatma Aliye, ağabeyi Ali Sedad'la birlikte Emine Semiye, temel eğitimini konakta, Ahmed Cevdet Paşa'nın tuttuğu, her biri alanında uzman özel hocalardan alır. Emine Semiye târih ve din derslerinde ablası Fatma Aliye kadar ileri gidemeyerek daha ziyâde edebiyat ve felsefeyle ilgilenir. Fatma Aliye'nin çocukluğunda, vaktini haremde çok selâmlıkta geçirdiği için babasının îtibarlı konuklarıyla tanıştığı, onların din, siyâset, felsefe ve diğer mevzulardaki derin sohbetlerinden istifâde ettiği bilinir. Ancak Emine Semiye için böyle bir kayda rastlanmaz. Esâsında onun biyografisi, devrin önde gelen diğer yazar kadınlarda olduğu gibi, 30'lu yaşlarında yazı hayâtına başlamasından sonraki gazete yazıları, başkalarıyla mektuplaşmaları, çeşitli vesîlelerle hakkında çıkan haberler sâyesinde ortaya konulabilmiştir.

Emine Semiye iki kez evlenir. İlk eşi Kazasker Mustafa Paşa vefat edince, dadısının oğlu Reşid Paşa ile hayâtını birleştirir. Evliliklerinden dört çocuğu dünyâya gelir, bunlardan bir oğlu henüz bebekken bir kızı da 8 yaşındayken vefat eder. Reşid Paşa ile evliliği 1908'de II. Meşrûtiyet'in îlânından bir müddet sonra aralarında zühur eden anlaşmazlıklar netîcesinde boşanmayla sonuçlanınca, kendini tamâmen çocuklarına, yazılarına ve hayır işlerine adayacaktır.

Emine Semiye, 1890'larda Reşid Paşa'nın Selânik mutasarrıfı olarak atanması sebebiyle giderek dokuz yıl kaldığı Selânik'te bir yandan "İnas Mektepleri" müfettişliği yaparken diğer yandan siyâsi faâliyetlerde bulunur. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin resmen kurulmasında kadrolarının ve amaçlarının belirlendiği, okullarının açılmaya başlandığı o yıllardaki faâliyetleri, bilindiği gibi Selânik ve Paris'te odaklanmıştı. Yazarın cemiyetle temâsı da işte bu Selânik görevi sı-

rasında başlar.

Hâlîde Edib *Mor Salkımlı Ev* adlı hâtıratında 1906'da Selânik'te açılan İttihat ve Terakkî Partisi'nin tek kadın üyesinin Emine Semiye olduğunu kaydeder: "1906'da orada bir teşekkül vücut bulmuş, İttihat ve Terakkî Cemiyeti kurulmuştu. Üçüncü ordu zâbitlerinden Enver, İsmâil Hakkı, Niyâzi, Mustafa Kemal, Eyüp Sabri, Câfer Tayyar'lar faal âzâları idi. Fakat o gün, ön safta en fazla Niyâzi, Enver ve Fethi görünüyordular. Tek kadın âzâ, kadın muharrirlerimizden Emine Semiye idi."

II. Abdülhamid devrinde kadınlar harem dokunulmazlığından yararlanarak İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin gazete ve mektup gibi belgelerini taşımışlardır. Emine Semiye'nin de cemiyetin "teşkilât-ı hafîye"sinde yer aldığı kaynaklarda belirtilir.

II. Meşrûtiyet'in îlânından sonra İttihat Terakkî idâresinin başa geçmesiyle berâber, Emine Semiye yeni iktidardan özellikle kadın haklarına yönelik beklentilerinin boşa çıktığını ve bu da yetmezmiş gibi kadınlara saldırıların daha da arttığını görür. Ayrıca 1909'da basına büyük kısıtlamalar getiren sansür kânûnunun yürürlüğe girmesi de onu öfkelenmiştir. Böylelikle cemiyete ilk eleştirilerini yöneltmeye başlar. Bütün bunlardan hareketle Emine Semiye Aralık 1908'de Edirne'de, kadınların haklarını korumak ve savunmak amacıyla "Hizmet-i Nisvan" derneğini kurar. Yine bu dönemde iktidâra tepki olarak Osmanlı Demokrat Fırkası'nda faâliyet göstermeye başladığı, kaynaklarda belirtilir.

Emine Semiye sosyal alandaki hizmetleri ve dernek faâliyetlerini önemseyip dâima desteklemiştir. Balkan ve Çanakkale savaşları sırasında yaralanan gâziler için, Şişli Etfal Hastahânesi ve öğrencileri cepheye gittiği için öğrencisiz kalarak hastahâneye çevrilen Galatasaray Lisesi'nde arkadaşlarıyla birlikte gönüllü hemşirelik yapmıştır. Kızlara özel bir idâdinin açılabilmesi için ilk adımı atarak II. Abdülhamid'den Âdile Sultan Sarayı'nın okul için tahsis edilmesini talep eden bir mektup yazmıştır. Ancak tam o sırada patlak veren 31 Mart Vak'ası, bu teşebbüsü 1915'te gerçekleşmesine değin rafa

kaldıracaktır. Emine Semiye 1916-1917 yılları arasında Hâlîde Edib'le birlikte Sûriye'ye bir okul açmak üzere giden öğretmenler arasındadır.

Emine Semiye'nin gazetelerde düzenli olarak yazmaya başlaması Selânik'te yaşadığı döneme rastlar. Yazı hayâtının en velût dönemi sayılabilecek 1895–1908 yılları arasında *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Mehâsin*, *Mütâlaa*, *Kadın*, *İnci*, *İleri* ve daha birçok gazete ve dergide yazıları çıkar.

İlk yazısı “Bir mütehassisenin tefekkürâtı” başlığı ve “Emine Vâhide” müstear ismiyle, 2 Teşrînievvel 1311 [14 Ekim 1895] târihli *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yayımlanır. Bu yazıyı yine aynı müstearla yayımlanan “Terbiye-i Etfâle âit üç hikâye” başlıklı tefrika roman tâkip eder; yazar tefrikanın tamamlanmasından sonraki yazılarında “Emine Semiye” imzâsını kullanmaya başlar. İstanbul'a *Hanımlara Mahsus Gazete* için yazılar gönderirken aynı zamanda Selânik'te çıkan *Mütâlaa* gazetesinin başyazarlığını da yürütür. Selânik'teyken civar şehirlere kısa süreli seyahatler yapıp bütün izlenimlerini titizlikle defterlere döken ve gezi notlarını “Karaferye Mektupları” başlığıyla *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yayımlayan Emine Semiye, bununla farklı coğrafyaları görme imkânı olmayan kadınları bilgilendirmeyi amaçlıyordu.

Emine Semiye'nin gerek gazete yazıları, gerekse hikâye ve romanları iki temel meselenin ekseni etrâfında döner: Eğitim ve kadın. Bu iki konunun çatallanan birçok alt başlığı vardır. Kadın ve âile, kadın ve eğitim, kadın hakları, kadın hareketi, kadın ve ekonomi, kadın ve moda; çocuk eğitimi ve pedagojisi, bu konuda yapılan yanlışlar ve söz konusu yanlışlara çözüm yolları, gibi... Kadının çocukluğu, genç kızlığı, evliliği ve sonrasında anneliği süreçlerindeki formasyon eksikliğini yol açabileceği toplumsal sorunları dile getiren Emine Semiye, bütün eserlerinde kadın ve çocukların eğitimi meselesine ayrı bir önem atfetmiştir. Hattâ eğitimci kimliğini yazarlığıyla gazete sütunlarında birleştirerek, pozitif bilimlerden kadınları haberdar etmek maksadıyla anatomiden fizik ve kimyâya, biyolojiden matema-

tik ve felsefeye uzanan birçok ilmin harmanlandığı yazılarını “Hanımlara dürûs-ı hikmet” başlığıyla ve sohbet üslûbuyla yayımlamıştır.

İsviçre’deki işçi kadınların grevlerinden, Kafkasya’da yaşayan Osmanlı kadınlarına kadar geniş bir ölçekte, “kadın hareketi” mevzuu çerçevesinde pek çok yazı kaleme alan Emine Semiye, tıpkı ablası Fatma Aliye gibi Osmanlı kadın hareketinin öncü isimlerindedir. “İslâmiyette Feminizm” gibi dikkat çeken yazılarında Asr-ı Saâdet’ten başlayarak tanınmış öncü müslüman kadınlar ve icrâatlarından söz ederek, Osmanlı kadını için savunduğu değerler ve talep ettiği hakların aslında İslâm’ın özünde zâten bulunduğunu ispatlamaya çalışır. Emine Semiye’ye göre, medenileşmek zâten İslâmiyet tarafından emredilmekte ve Hz. Peygamber aracılığıyla da uygulanmakta ve anlatılmaktadır. Yazar İslâm’ın kadına vermiş olduğu hakların engellenmesine ve kadının cemiyet hayâtından soyutlanarak eve kapatılmasına karşı çıkmaktadır.

Emine Semiye’nin edebî eserlerine gelince, hemen hepsinde bir ahlâk ve terbiye kaygısı ön plandadır. Her fırsatta “edîbe”lik iddiası gütmeye başladığı tekrarlayan Emine Semiye’nin bütün yazı mâcerâsını başlatan, ona eserlerini yazdıran sâik de esâsında, Osmanlı kadınlarını bilgilendirmek ve eğitmek, dolayısıyla gelecek nesillerin her yönden daha donanımlı anneler tarafından yetiştirilmesine katkıda bulunmaktan ibâretti. İleri yaşlara kadar yurdun muhtelif yerlerinde öğretmenlik yapması da bu amaca hizmet ediyordu. Eğitimi önemseyen ve edebî eserde evvelâ fayda esâsını gözetten Tanzîmat’ın ilk edebî nesli gibi, hepsi bu amaç yolunda pek çok makâle, mektup, hikâye, gezi yazısı, yedi roman ve bir matematik ders kitabı yazdı. Bütün makâleleri ile edebî eserleri gazete sayfaları ve (tefrika hâlinde) bâzen kendi el yazısıyla bâzen de dikte ettirmek sûretiyle tuttuğu defterlerinde kalan Emine Semiye’nin sağlığında eski harflerle basılmış sâdece iki eseri vardır: *Sefâlet*⁶² (roman), *Hülâsa-i İlm-i*

⁶² Emine Semiye, *Sefâlet*, (haz. Kadriye Kaymaz, Zeynep Berktaş), Antik Yay., İst 2010.

Hisab (temel matematik ders kitabı).

1920'lerden sonra matbûat âleminde izlerini giderek kaybettiğimiz Emine Semiye, 1944'te İstanbul'da vefat eder.

Emine Semiye'nin Bir Hikâyesi

"Bir gecelik gelin"⁶³

1

Sabah kadar latif, şafak bulutları kadar zarif olan Sabîha, erkenden kalkar bahçeye iner, eliyle dikmiş olduğu çiçeklerini sular kuru otları yolar bir heves-i bağbânî ile şu eğlenceli hizmetini hüsn-i îfâya çalışır. Bâzen alacakaranlıkta yatağından kalkıp odasının ittisâlindeki çardağa çıkar, kudretten lüle lüle olan siyah ipek gibi yumuşak saçlarını perîşan bir halde arkasına atar, zulmet-i leyli yarmağa çalışan iri güzel kara gözlerini bahçesine dikip yavaş yavaş zâil olan şeb-i târîki parlak nigâhıyla büsbütün def' etmek isterdi. Zîra bahçesini hayal meyal görüyorsa da çiçeklerinin rengini seçemiyor ve evrâk-ı zümrüdini temâşâyâ muvaffak olamıyordu. Hava açıldıkça Sabîha'nın müdevverce beyaz sîmâsı arz-ı dîdâr-ı mihr-i tâbân gibi görülmekte ve arkasına yığılan siyah saçlarının manzarası, geceyi hatırlatmakta, telâşından ihtizâza gelen müjgânı enzâr-ı ateş-nâkiyle garip bir âhenk almış olduğundan heyet-i mecmûası eşi'a-i şemse benzemekte idi. Şafak attıkça kırmızı dudaklarını nim aralık eden tatlı tebessümleri artmakta, inci gibi dişleri ise şebnemlerle müzeyyen beyaz bahar çiçekleriyle rekâbet etmekte idi. Bahâr-ı ömrünün on yedinci senesini ikmal eylemekte olan bu nev-şükûfte çiçeklerini ve kitaplarını sever, kasabanın sâir kızları gibi iştiğalat-ı beytiyye ile meşgul olmayıp âzâde yaşar, sabahın latif rüzgârı yüzüne vurdukça kalbi hissiyât-ı şâirâne ile kabarıp garip bir sûrette çarpar, karşısında tulû' eden güneşin ufukta hâsil ettiği nakş-ı elvâna hayretle bakar, nihâyet odasına avdetle kitaplarını düzeltir, böylece yemek vaktini bulurdu. Yemekten sonra mütâlaaya dalar, akşamüstü yine bahçesine çıkar, pederi Hacı Sâdık Ağâ'nın vürûdu üzerine elindeki kalemiyle karaladığı kâğıt parçasını kameriyesinin bir köşesine atıp istikbâline koşar, "Okumuş kızım, kâtip kızım"

⁶³ Emine Semiye, *Mütâlaa* (Nüsha-i Fevkalâde), 13 Mayıs 1313 [25 Mayıs 1897], s. 7–8.

cümle-i ne-vâzişkârânesini her akşam pederinden şeker ve oyuncağa nâil olmağa alışık şımarık çocuklar gibi kemâl-i tehâlûkle ahz eylerdi.

Sabîha pederinin “kurretü'l-aynı” idi. Kendinden küçük diğer üç hemşîresinin mazhar olamadığı muhabbet ve iltifâta alışmış, pederinin kavlince erkek evlât değerinde, vâlidesinin iddiâsına göre tembel bir kızcağız idi.

Sabîha'nın diğer hemşîreleri de güzel ve fazla olarak tombul kızlar olup yedi yaşında bulunan en küçük hemşîresinin bile elinde bükme için pamuk ipliği veyâhut örmek için bir tığ iğnesi bulunur daha büyücek olan diğer ikisi dahi âdetâ vâlidelerinin vazîfesine muâvenet etmekte idiler. Sabîha onları hiç olmazsa sâdece kırâate olsun alıştırmak isterse de muvaffak olamazdı.

Sabîha'da fitrî olarak tabîat-ı şî'riyye de vardı. Ne çâre ki vilâyet mektebinden şahâdetnâmesini alıp çıktıktan sonra, pederi vatanı bulunan kasabaya avdet eylemiş olduğundan tahsîlini ikmâle muvaffak olamamış bu cihetle pek tatlı, pek ruh-nevâzâne olan eşârî da gayr-i muntazam, vezni ve kâfiyesi karışık bir halde kalmıştı.

2

Hacı Sâdık Ağa mutavassit derece zenginlerden olup ulüvv-i (...) ve istikâmetiyle kasabasında temeyyüz etmiş bir zat idi. Üç çiftliği olup en ehemmiyetlisine Rumeli muhâcirlerinden kibar düşkünün özü sözü doğru Abduş Bey isminde bir kimseyi subaşı intihab etmiş ve kârlı çıkmıştı. Abduş Bey'in senenin nihâyetinde bile para irtikâb etmeyerek hakkına râzı olması sâyesinde Hacı Sâdık Ağa epeyce kesb-i servet eylemişti. Hacı Sâdık Ağa da buna karşılık olarak Abduş Bey'in büyük oğlu Câfer'i tahsîle sevk edip bütün umûr-ı hesâbiyesini ona havâle etmiş ve kıymetli kızı Sabîha'yı da nikâhlayarak evlâd-ı ricalden mahrum olduğu cihetle müstakbel dâmâdını kendine vekil evlât edinmişti.

Câfer pederi gibi müstakim ve sâhib-i meziyet bir genç ise de serbest tavırlı ve gâyet âteşin olduğundan hacı Sâdık Ağa'nın zoruyla elinde bulunan kalemi atıp mükemmel bir silâh almağa (...) süvar olarak çiftlikleri dolaşmağı sever, en muhâtaralı ormanlarda av avlamaktan telezzüz eder, korku nedir bilmez. Karlı tipili havalarda yolculuk ederek karşısına tesâdüf eden

canavarları kemâl-i şecâatle telef eyler bir afacan idi.

Şâire Sabîha'nın etvârına tamâmıyla zıt olan şu dâmâdı Hacı Sâdık Ağa'nın fenâ intihab etmiş olduğu vârid-i hâtır olursa da böyle değildi. Sabîha'nın eşârı, çiçekleri nagamât-ı tuyûru târif yolunda başlar ve onları sevdikçe vatana muhabbetin tezâyüdünden bahseder, vatanın muhâfazası için de değil yalnız ricâlin nisvânın bile çalışması lüzûmunu meydana kordu. Görülür ya! Sabîha'da gayret-i milliye, muhabbet-i vataniye maaziyâde mevcuttur.

Hacı Sâdık Ağa'nın haremi pek hamarat bir kadın olduğu için tembel Sabîha'nın Abduş Bey'in çiftlik kurbunda olan hânesine gelin gideceğinden pek memnun oluyordu. Mâmâfih cihaz ihzârını kızının dest-i mahâretine bıraksa kalem ve kitap tutan o ellerin iğne tutması pek müşkil bir dâvâ olacağından ortanca kızıyla gergefin başına geçip vaktiyle her şeyi hazırlamıştı.

Bir sabah Sabîha bahçe hizmetini bitirerek odasına henüz avdet eylemişti ki hızlı hızlı kapı vurulunca garip bir sûrette yüreği oynadı.

Gelen Câfer idi. Hâneye girer girmez "Ağa baba" diye haykırarak Sâdık Ağa'nın odasında soluğu almıştı. Câfer'in yüzünde görülen âsâr-ı telâştan ve üstünün başının silâhla mücehhez olmasından Sâdık ve haremi taaccüble "Ne var?" suâlini îrâda mecbur olmuşlardı.

Câfer'in yüzünden meserretler saçılıyordu. Helecanla:

- İşte ben de Alasonya'ya gidiyorum, dedi. Sâdık Ağa:

- Baban bedel vermişti! Câfer:

- Evet ama benden habersiz vermişti. Babama yalvardım, ağladım izin aldım. Anamı da râzı ettim, şimdi siz de bir pederimsiniz. Elinizi öpmeğe ve Sabîha'yı alıp götürmeğe geldim yarın hemen gidiyorum. Sâdık Ağa:

- Hiç olur mu? Geldikten sonra alırsın! Sabîha'nın vâlidesi:

- Yok yok Câfer ben kızımı düğünsüz veremem. Düğünde güreş olmalı, davul çalınmalı!

Câfer kayınvâlidesinin kolundan tutup pencerenin önüne getirerek:

- Bak işte! Düğünümüzün davulu çalınıyor! Güreşi de ben muhârebede düşmanla edeceğim, dedi. Câfer'in gösterdiği mahalde bir cem-i gafir yeşil bayrak altına tecemmu' ederek, şarkılar okuyup davul çalarak din uğruna gidecek gönüllü efrâdını toplamakta idiler.

Sâdık Ağa'nın gözlerinden yaşlar akarak:

- Al götür arslanım! Kızıma bundan şerefli bir düğün yapılamaz! İh-iyar olmasaydım ben de sana refâkat ederdim. Mâdemki bunu yapamam, oğlum da yoktur; kızımın zevci bu şanlı vazîfeyi îfâ etsin, dedi. Ve zevcesinin mümânaatına kulak asmayıp Sabîha'nın kolundan tutarak Câfer'e teslim eyledi.

Câfer getirmiş olduğu köy arabasına Sabîha'yı bindirerek ikâmet ettiği nâhiyenin yolunu tuttu. Sabîha'nın anası da bir saat sonra kızına lâzım olan gelinlik elbise vesâireyi alıp kendi malları olan öküz arabasına râkiben yola çıktı.

3

Ertesi sabah Câfer'i bir gecelik gelin olan Sabîha giydiriyor ve silâhlarını eliyle takıyordu. Müfâratat epeyce sûzişli oldu. Sâdık Ağa'nın haremi kızını alıp götürmek istemişse de Sabîha ebeveyninin nevâzişiyle tesliyetyâb olmaktan ise kayınvâlidesiyle kayınpederinin nezdinde kalıp teessürlerine iştirak etmeği tercih eylemişti.

Günler geçiyordu. O geniş vâdiler, uzaktan birbiri üstüne yığılmış gibi görünen dağlar bir gecelik geline hep mahall-i harbi irâe ediyor, Câfer'in kanlar içinde kalan hayâli ise bir zill-ı mehîb gibi gözleri önünden geçiyordu.

Bir gün Câfer'in yaralanmış olduğunu duydular. On beş gün sonra da hânelerinin önünde bir köy arabasının durduğu görüldü. Birkaç sâniye sonra Câfer de isbat-ı vücud etti.

Câfer biraz topallayarak odaya dâhil olmuştu. Ebeveynini müteâki-ben zevcesiyle küçük birâderini derâguş eyledi. Üstünden paltosunu atınca sîne-i hamiyetini tezyin eylemekte olan bir nişan göze çarptı. Pederi:

- Oh oh Câfer memnun oldum, dedi. Diğerleri de îfâ-yı tebrik eyle-diler. Câfer:

- Baba! Bak görüyorsun ya! Sapasağlamım. Ayağım biraz aksıyorsa da koşmaklığıma bile zarar vermiyor! Bugün sizi bir iki saat kadar görmeye geldim yine gideceğim! Vâlidesi:

- Ne! Yine muhârebeye mi gideceksin? Hiç olur mu?! Sabîha'yı nasıl bırakıp gideceksin? Câfer:

- Anneciğim! Bir gecelik gelin iken nasıl bırakıp gittim ise yine öyle

gideceğim! Din ve vatan her şeyden azizdir! Değil mi Sabiha? Sabiha'nın yüzü alâim-i fahr ile kızardı. Zevcine doğru ilerleyerek:

- Câfer! Benim de senden beklediğim budur! Allah yolunu açık etsin inşallah muzafferen avdet edersin, dedi.☞

Kitap Tanıtımları

Kubbealtı

Cennettekiler

Kemal Yurdakul Aren

İstanbul, Hülbe Yayınları No. 3, 1. Baskı: 2014 Kasım, 160 sayfa.

ISBN 978 – 605 – 9873 – 02 – 9

Eğer bir Kemal Aren kitabı okuyorsanız, kitabın kapağını açtığınız andan itibaren içinize bir sıcaklık ve samîmîyet, yüzünüze ise bir tebessüm yayıldığını hissedersiniz. Sanki dünyâda kötüler ve kötülükler yoktur. Dünyâya daha bir güzel, insanlara daha iyi bir gözle ve geleceğe ümitle bakarsınız. Kemal Aren beyefendinin kendisi ile irtibatınızda hissettiğiniz bu güzellikleri onun kendisi kadar tabîî ve duygu dolu kitaplarında da hissedersiniz.

Cennettekiler bir hâtıra kitabıdır. Dünyâyı baktığı gibi gören bir gönül insanının hâtıralarını ihtivâ etmektedir. Kemal Bey kitabına, “*mânevi hayâta doğumu*” olarak ifâde ettiği Ocak 1957’den ve değer verdiği şahsiyetlerden biri olan Eczâcı Ahmet Hamdi Bey’i tanıtarak başlar ve tanıttığı her şahıs vesîlesi ile ortak hâtıralar ve diğer güzel insanlar ile birlikte yaşanan güzellikler de dile gelir... Müellifimizin bizlere tanıttığı şahsiyetler, yaşı elliye varmış ve biraz memlekette olan bitenle ve memleketin kültür hayâtı ile ilgilenmiş kişilerce tanınması muhtemel insanlardır.

Kitabımızı okurken yazarın hâtıraları hakkında bilgi sâhibi olurken bir yandan da hayattan çıkardığı derslerden hareketle yap-

tığı tespitler de önümüze birer ibret levhası ve geleceğe yönelik tavsiyeler şeklinde çıkmaktadır.

“Güzel bakan güzel görür” deyişinin yakıştığı insanlardan biri olan Kemal Aren, okuyucuya kitabında yaşadığı cenneti ve o cennetin mensuplarını tanıtmaktadır. Kitapta kişilerin yanında memleketimizin güzel köşelerinden bâzıları da tanıtılmaktadır. Meselâ 1940’ların Akhisar’ı tanıtılırken kullanılan ifâdelerden, çocukluğunuzun geçtiği bir başka kasaba ile olan benzerliği tespit edip tebessüm edersiniz: *“İstasyondan belediyeye doğru giderken yüz metre kadar ilerde solda Cumhûriyet ilkokulu, az daha yukarıda sağda Tekel binâsı... Tekel binâsından sonra öteki köşede hükûmet konağı vardı. Hükûmet konağının içinde kaymakamlık, nüfus memurluğu, tapu dâiresi, emniyet âmirliği, adliye, hâsılı devlet dâirelerinin tamâmı oradaydı. Karşıda postahâne, daha yukarılarda borsa binâsı, yanında İş Bankası, onun karşısında Zirâat Bankası... O ana cadde Akhisar’ın beyni idi.”*

Evet, “çocuk iftarları”nı, dost sohbetlerini, güzel mekânları ve güzel insanları ve onların yaşadıklarını merak ediyorsanız ve hayâtınızdaki güzelliklere güzellik katmak istiyorsanız Kemal Aren’in kitabı *Cennettekiler* bütün samîmiyeti ile sizi bekliyor. Buyurun efendim...

Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halîfe Dönemi 11-40/632-661)

Prof. Dr. Mustafa Fayda

İstanbul, Kubbealtı Neşriyâtı No. 192, 1. Baskı: 2014 Ekim, 415 sayfa.

ISBN 978 – 605 – 4750 – 11 – 5

Kitabı okumaya başladığınız andan îtibâren üslûbun sizi sarmasını, lisânın zenginliğini, verilen bilginin sarahatini ve müellifin haklarında bir eser ortaya koyduğu âlemlere rahmet Efendimiz ve onun güzel arkadaşlarına karşı duyduğu saygıyı ve onlara karşı gösterdiği edebi hissetmemek mümkün değildir.

Giriş bölümünde, kitapta kullanılan kavramlar açıklanmakta, daha sonra Efendimize peygamberliğin gelişi, ashâbının onunla birlikte olması ve onlarla ilişkileri ele alınmaktadır. Bu bölümün nihâyetinde, ashaptan cennetle müjdelenen on kişiden, Peygamberimizden sonra halîfelik yapan, Hulefâ-yı Râşidîn olarak bildiğimiz ilk dördü tanıtılmaktadır.

Dört büyük halîfenin Hz. Peygamber hayatta iken hallerinin anlatıldığı bölümde; dört halîfenin âile geçmişleri, İslâm'dan önceki hayatları, Peygamber ile irtibatları ve efendimizin onlar hakkındaki ifâdeleri, karakterleri, Resûl-i Ekrem ile yaşadıkları anlatılmaktadır.

Kitapta bilâhare, her bir Râşid Halîfe'nin dönemi ayrı ayrı ele alınmakta, onların dönemlerindeki fetihler, gayri müslümlerle ilişkiler, devletin iktisâdî durumu, devlet teşkilâtı, devlet uygulamaları, devlet-halk ilişkileri, insanın boğazının düğümlemesine sebep olan müslümanlar arasındaki ihtilâflar, savaşlar ve nihâyetinde İslâmî ilimlerdeki tekâmül ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Hulâsa, Prof. Dr. Mustafa Fayda, "Dört Halîfe Dönemi"ne ışık tutan, kolay ve zevkle okunabilen, iyi bir başvuru kitabı meydana getirmiştir. Eser, "İslâm Târîhi"nin özüne ilişkin bilgi almak isteyenlerce kullanılabilir bir başucu kitabıdır. 📖

Okuduklarım-Gördüklerim- Duyduklarım

Kemal Y. Aren

Çavuş ve Bey

Çavuş nerdesin?

Bey'in arkasındayım!

Bey nerde?

Can'ı aldı gitti

Bunlar pazarlarda kaybolan meyvalardan üçü... Çavuş üzümü, Bey armudu, Can eriği... O mis kokulu Amasya elması, İzmir'in bardacık inciri, Manisa'nın sultâniye üzümü, Bursa şeftâlisi, Yafa portakalı ve diğerleri, damağımızın hasretle aradığı lezzetler... erozyona uğramış arâzilerdeki pınarlar gibi kaybolup gittiler. Tabiat boşluk kabul etmez, hemen onların yerini nesebi belirsiz (piç, demek istiyorum) hemcinsleri aldı. Onlardan ağızda kalan tat, tattan başka bir şey....buruk, buruşuk, kekremsi bir hal!...Bunları, damağım gibi mîdem de yabancıyor. Çok zaman hazım ilâcı alma ihtiyâcı duyuyorum. Şâir Eşref bu gibi durumlar için *"Bir hazâkatzedeyim mîdemi tıp tepti benim; Kırk katır tepseydi yıkılmazdı şu nâzik bedenim!"* demiş. Ona benzeterek ben de "Gastro-kimyâ-zedeyim, genetik yapısı değiştirilmiş yiyecekler bu pulat (!) bedenimi yere sermek üzere!" desem herhalde yanlış olmaz.

Sözü daha fazla uzatmaya ne gerek var!.. Orta yaşı geçmiş nesil devamlı bunları söylüyor, acı acı sızlanıyor ama ne fayda!...

Gıdâ sanâyinde her gün elde edilen yeni kimyâsallar, vahşi kapitalizmin hizmetine verilerek, daha bol, daha ucuz ürünler üretiyor. Bunların piyasalarda tutunabilmesi için emsallerinin ortadan kaldırılması gerekir. Onun için mevcut meyva bahçeleri satın alınıp

sökülüyor, yerlerine bu GDO'su değişik tohumlar, fidanlar ekiliyor.

Çiftçi bu yeni malzemeyle elde edilen kolay ve bol mahsûlü sevdi. Eskinin zahmetli tarımından hemen vazgeçti. Onu suçlayamayız, tabiat kânunu yaşıyor: YOLUN AŞAĞISINA GİTMEK KOLAYDIR.

Amaç işinin en iyisini, en güzelini yapmak yerine bol kazanç elde etmek olunca elbette o yola gidilecek. Tabî bir şey!.

Bir fotoğraf hatırlıyorum: Elinde kocaman bir üzüm salkımı ile bir köylü mutlu mesut gülümsüyor, resim altı:” Asmasından 2,5 kilo gelen salkımlar elde eden.....” Bir zamanların bağcısı, salkımındaki tanelerin bal rengiyle iftihar ederdi, o bir kaliteydi, bu ise kocamanlık!.. Kalite kadük olunca meydan çokluğa kalıyor. Tabiat kânûnu!..

- Sen ne diyorsun, efendi? Sesin uzaklardan geliyor, anlaşılıyor!..

Doğrudur, anlaşılmaz!

Efendim, iki doktor bir hastanın başında konsültasyondalar. Ne var ki teşhiste ihtilâfa düşmüşler. Biri(A) diyor, diğeri(B)!... Bir zaman tartıştıktan sonra yine biri:” Uzun uzun münâkaşaya ne lüzum var, otopside kimin haklı olduğu nasıl olsa anlaşılacak! demiş.

İşte böyle aziz dostlar! Hani gönül diyor ki: Şu iş otopsi safhasına kalmadan bir hale yola konsa... Ne de olsa gastro-kimyâcılar da bizim gemimizde. Hep beraber batacağız. İş o noktaya varmadan çarkları tersine çevirmeye başlasak, diyorum.

Ama, şâir ne demiş: “Varak-ı mihr-i vefâyı kim okur, kim dinler!”

Bir zamanlar bir küçük armatör sayılabilecek bir zâtı tanımıştım. İki küçük su tankeri vardı, Kabataş'tan Adalar'a su taşıma ihâlesini almış, onunla geçiniyordu. Bir gün Kabataş'ta, deniz kenarında iki-üç dostuyla oturmuş, çilingir sofrasını açmışlar, bir hayli demlendikten sonra aşka gelip bir kemeçe eşliğinde horona girmişler. O sırada tankerlerinden birinin Kızkulesi yakınlarında motorları bozulmuş, deniz ortasında kalakalmış, hafiften de sürükleniyor. Kaptan, patronun Kabataş'ta olduğunu bildiği için çımacıyı sâhile çıkarıp patrona göndermiş. Genç, Kabataş'a gelmiş, bakmış patron horonda.”Ha uşaklar, ha!.. Ha uşaklar ha!...diye diye kendinden

geçmiş, yanına gelmiş, kulağına"Patron, gemi su alıyor, batıyor!" demiş, bizimki, horonun temposu içinde:"Batarsa batsın, batarsa batsın!" diyor ve horon çekmeye devam ediyor. Çımacı çocuk ne yapsın, kenara çekilmiş, beklemeye başlamış. Neden sonra bizim patron yorulup, halkadan çıkmış, tayfasını görünce:" Ne oldi?" diye sormuş. Çocuk:" Gemi battı patron!" demiş. Bizimki:"Uy, battumi, uy uşağum!.." diye, ellerini dizlerine vura vura çırpınmaya başlamış!...

Evet dostlar, dünya dönüyor, evren dönüyor ve horondakiler de dönüyor, ekip başı mendilini sallıyor: Ha uşaklar, ha!... Ha uşaklar ha!..

Gemi batıyor!...

Batarsa batsın (çabuk çabuk söylenecek, horonun tempo-suyla!) Batarsa batsın!...

*

Hayır batmayacak!...(Bu ibâre güçlü, şeksiz şüphesiz bir îmânın sesiyle söylenecek!)

Hayır batmayacak!...

Mustafa Fayda gibi (Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle söylüyorum" İnsanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet"in torunlarının torunları var oldukça bu gemi batmayacak!...

Şunu demek istiyorum:

Ekim-2014 tarihiyle Kubbealtı Yayını olarak neşredilen "*Hulefâ-yı Râşidîn Devri*" adlı muhteşem eserinin önsözünde Prof. Mustafa Fayda bu devri: "Hakkın, adâletin, yalnız insanlara değil, hayvanlara ve bitkilere kadar yayılan ve uygulanan merhamet ve şefkatin hâkim olduğu" diye vafettikten sonra, " herkese hak ettiği ve lâyük olduğu şeylerin verildiği, İslâm'ın ve insanlığın ortak ahlâk değerlerine aykırı olmadıkça, her davranışa serbestlik tanıyan, yıkıcı ve bozucu telkin ve propagandalar dışında, bütün düşüncelere ve ifâdelere hürriyet ve serbestlik veren" bir devir olduğunu söylüyor.

Peki, bu altın devri yaratanlar kimler?

Hemen tâkip eden bölümde bu sorunun cevâbı şöyle verilmiş:

“Tevhid akîdesini temel gâye edinen İslâm Dîni’nin Saâdet Asrı’ndaki şahsiyetleri, yâni ashâb-ı kirâm, bu hak ve hakîkat uğruna can fedâ edercesine gayret sarfetmiş, îlâ-yı kelimetullah aşkıyla bu îmânî dünyâyâ hâkim kılmayı bir hayat ve memat meselesi kabul etmişlerdir. Mürşit ve muallim olarak kabul ettikleri Resûlullah Efendimizin emrinde bu yola baş koymuşlardır. Onların bu hasbî gayretleri Allah (c.c.)’ın indinde “İnsanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet!” ifâdesiyle kabul edilmelerini sağlamıştır.”

İşte bu en hayırlı ümmetin torunlarının torunlarından olan Mustafa Hoca ve onun nesli var oldukça bu gemi batmayacaktır.

Değerli mutasavvıf Sâmiha Ayverdi’nin gaybî müjdesi ile “İnsanlığın kurtuluşu biiznillah, bu nesil vâsıtasıyla olacaktır!”

Onun için bu gemi batmayacaktır!...

Cümlemize umutlu, sağlıklı, mutlu günler niyazımdır. Rabbim kabul buyurur inşallah!🏴‍☠️